ХЭЛЭҺЭН ҮГЭДӨӨ ХҮРЭ, АБАҺАН УЯЛГАЯА ДҮҮРГЭ!

ЭЛЭҺЭН үгэдөө хүрэхэ, абаһан уялгаяа дүүргэхэ гээшэ совет хүнүүдэй нэнгин шахаа тангариг, тэдэнэй ажал ...ыг ...ийн баярай жэлдэ айхабтар ехэ удха шанартай үйлэ хэ... болоно. Ойн баярайнгаа уялгануудые коллектив бүхэн, ...ан бүхэн нэрэтэй түрэтэйгөөр дүүргэжэ, Эхэ оронойн... ...ндалда элбэг баян бэлэг барихадаа, манайда коммунизм ...ыг хэрэгтэ ёһотой хубитаяа оруулһан болоно бшуу.

...ктябрийн хубисхалай 50 жэлэй ойн баярай хүндэлэлдэ ...ийн баярай социалис мүрысөөндэ оролсохэдоо, ...ийн коллектив бүхэн — фабрика болон завод гү, али ... болон совхоз, мүн арадай ажахын бусад элдэб һалба...дай хүдэлмэрилэгшэд өөһэдынгөө урдахи зорилгонуу... ...тоб байса тэдэрхойлоод, ойн баярайнгаа уялгануудые ...ынинь өлитэ. Совет засагаймнай тогтоһоор 50 жэлэйнь ...та ой болотор наяад үдэрэй үлөөд байхадань, бү... ...рон доторнай, тэрэ тоодо манай Буряад орон дотор, ...ай дөбжэлтэ, ажалшадай үүсхэл оролдолго үдэрһөө үдэртэ ... бүри хүсэтэйгөөр соробхилон бадаржа байна. Коллектив ... барагдашагүй баян арга бөломжонуудаа элишэлэн, ...ийнаа бүтээсые дээшэлүүлэн, абаһан социалис уялга...аа үлүлэн дүүргэхые оролдоно.

...ийнэ республикын олохон промышленна предприятий... валовой продукци гаргаха долоон һарынгаа түсэб ам...тайгаар дүүргээ. Түрүү предприятинуудта ажалайнь ...ө ургана, продукциинь үнэ сэн хямдарна, коммунис ...ай габшагайшуулай тоо олошорно. Республикымнай хү... ...ахынные урагшаа дабшажа ябаһандань урмашамаар. ...жэлдэ колхоз, совхозуудаймнай саашадаа бүри түргэнөөр ...ладань шухала арга нүхэсэлнүүд бии болонхой. Талха ...ай, үбһэ ногооной муу бэшэургаса үргуулагдаа. Энээ... ...ийн баярай ургаса гэжэ нэрлэбэл ехэ алдуу болоно. Зүгөөр энэ ургасые зааханшье гээлтэ хороолгогүйгөөр, ...ностнихон болзор соо, хүсэд дүүрэнээр хуряажа абаха ...ыг табигдана. Тиигэбэл алишье талаараа ехэ удха шан...ай: түрэндэ таряа талханшье элбэгээр худалдагдажа колхоз, совхозуудай олзо доходшье ургаха, адууһа малда али бүхы тэжээлшье элбэгжэхэ байна бшуу.

Теэд совет хүнүүд бүтээһэн хэрэгээрээ, туйлаһан амжалтаараа һанаагаа амараад һуудаггүй, улам бүри урагшаа, шэнэ шэнэ амжалтанууд тээшэ эрмэлзэдэг, холын харгыгаар саашадаа зорихые хүсэдэг арюун заншалтай ха юм даа. Энэшье тон зүб. Совет ажахы бүхэнэй саашадаа хүгжэлтын арга боломжонууд барагдашагүй баян. Эдэ арга боломжонууд олохон ушарта үшөөл хүсэдөөр хэрэглэгдэнэгүй. Баһа сэхиень хэлэхэдэ, дутуу дунда, алдуу эндүүтэй зүйлнүүд нилээд ушарна. Эдэ дутагдалнууд ойн баярай уялгануудые амжалтатайгаар дүүргэхэ хэрэгтэ һаад ушаруулна. Тиимэһээ тэдэ...ние эрид түргэн усадхаха тухай асуудал хурсаар табигдана.

Жэшээлхэдэ, республикын хүдөө ажахын талаар абажа харабал, колхоз, совхозуудай түйлай ехэ арга боломжонууд хүсэд дүүрэнээр хэрэглэгдэнэгүй. Зарим ажахынууд ойн баярай уялгануудые абахыень абаад, харин тэдэнээ заабол дүүргэхэ, тиигээд саада жэлнүүдтэшье бүри түргэн хүгжэлтын замаар дабшаха арга нүхэсэлнүүдые бии болгохо бодото хэмжээнүүдые абанагүй. Энэнь юун дээрэнээ харагдаһаб гэхэдэ, энэ жэлдэ үбһэ ногоонойургасын һайн дээрэнээ малаа һайнаар таргалуулжа, мяха ехэер абаха арга боломжын дүүрэн биишье һаань, зарим ажахынууд иимэ арга боломжоёо хэрэглэхые оролдоногүй. Бэлшээрийн эхилһэн сагһаа хойшо мүнөө хүрэгэр бэлшээн гаргалуулха гүүртынгээ малнуудай хэды шэнэхэн шэгнүүрээ нэмээһьень хинан шалгаггүй, тиимэһээ энээн тухайда огто мэдэлгэгшьегүй ажахын хүтэлбэрилэгшэд бии байха юм. Баргажанай аймагай Аргадын совхоздо бодо малаа таргалуулхаар бэлшээридэ табиһан аад, харин тэдэнэйнгээ хэр зэргэ таргалһьень шэгнэжэ үзэдэггүй, малаа хэн һайнаар таргалуулааб гэжэ мэдэдэггүй, энэ талаар түрүү малшадые урмашуулдаггүй байба. Тэрэшэлэн Дэрээнэй совхоздо 240 толгой бодо мал бэшиэн таргалуулхаар илгажа табиһан аад, тэдэнэйнгээ хэр таргалжа ябаһьень шэгнэжэ үзэдэггүй байба. Малшадай хүдэлмэрийе иимээр эмхидхэхэ гээшэ тон буруу бшуу. Иимэ ушарта хэнэй оролдосотой һайнаар хүдэлжэ ябаһьень мэдэхын аргагүй ха юм.

1967 оной түрүүшын хахадта республикын колхоз, совхозуудта бэлшээн таргалуулхаар табигдаһан малнууд соohоо аяар 18 мянган толгойнь шэгнэгдээгүй, тиимэһээ энэ ye соо тэдэ малнуудай хэды шэнээн таргалһаниинь мэдэгдэнэгүй. Тиимэ байхадань, гүрэндэ тушаахаар хэды шэнээн мяхатай болоһоноо колхоз, совхозууд хаанаһаа мэдэхэ гээшэб? Тиимэ болохолоороо, олохон ажахынуудта адууһа малаа бэлшээн таргалуулха хүдэлмэри хүсэдөөр эмхидхэгдээгүй болоно бшуу. Нимэ шалтагаанһаа гүрэндэ гуранхай мал тушаагдана. Жэшээнь, байгша оной түрүүшын хахадта Аргадын совхозой гүрэндэ тушааһан малнуудай аяар 65 процентнь тураихайда тоологдоо. Энэ хадаа экономическа талаараа ажахыда ехэ хохидолтой хэрэг ха юм. Иимэрхүүгээр ажаллажа байгаа һаа, олзо доход хаанаһаа орохо юм?

Һүнэйнье талаар абажа харабал, баһал нимэрхүү дутагдалнууд тохёолоно. Олохон ажахынуудта үнеэн бүриһөө һаагдадаг һүниинь тон бага байһаар. Баргажанай аймагай ажахынууд байгша оной долоон һарын турша соо дунда зэргээр үнеэн бүриһөө минл 850 литр һу haaһан болоно. Тиихэдэ нёдондо жэлэйхидэ орходоо энэ жэлдэ үнеэдһээ бүри бага һу haaһан ажахынуудшье бии. Ойн баярай жэлдэ иимээр хүдэлхэ гээшэ ехэ муу байна.

Тэрэшэлэн мал үсхэбэрилгэ тушаа хэлэхэ болоо haa, баһал дутагдалнууд бии. Мүнөө хонидые үрэжүүлгын халуун хүдэлмэри эхилээд байна. Теэд энэ шухала хүдэлмэри зарим ажахынуудта хангалтагүйгөөр эмхидхэгдэнхэй.

Ойн баярайнгаа жэлэй уялгануудые колхоз, совхоз бүхэнэй нэрэтэй түрэтэйгөөр дүүргэхын тулада эдэ бүхы дутуу дундануудаа дары түргэн усадхахаар хэмжээ абаха шухала. Илангаяа ойн баярай жэлдэ хэлэһэн үгэдөө хүреөгүй, абаһан уялгаяа дүүргээгүй нэгэшье ажахы байха ёһогүй.

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ ДЕЛЕГАЦИИН КАНАДАДА ОШООД БАЙҺАН ТУХАЙ

ОТТАВА. (ТАСС-ай тусхай корр.). Албанай хэрэгээр Канада ерээд байһан СССР-эй Министрнүүдэй Советэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо Д. С. Полянский түрүүтэй Советскэ Союзай делегаци августын 14-дэ Канадын ниислэл хотын муниципалитедтэ ошобо. СССР-һээ ерэһэн айлшадые хотын мэр Дональд Рейд ба муниципалитедэй алба хаагшад халуунаар угтаа. Д. С. Полянский хүндэтэ айлшадай дэбтэртэ гар табяад, дурасхаалта бэлэгүүдые мэртэ барюулаа.

Советскэ делегациин гэшүүд — Моссоведэй гүйсэдкомой түрүүлэгшэ В. Ф. Промыслов, Гадаадын оронуудтай соёлой харилсаа холбоо хэдэг СССР-эй Министрнүүдэй Советэдэй дэргэдэхи комитедэй түрүүлэгшэ С. К. Романовский, СССР-эй Верховно Советэй депутат В. Ф. Шауро гэгшэд Канадын парламентда ошоһон байна. Эдэнэр Оттавые хүгжөолгын хэрэг эрхилдэг комиссиин гэшүүдтэй хөөрэлдэбэ.

Мүн энэл үдэр Д. С. Полянский болон делегациин гэшүүд Канадын генерал-губернатор Д. Р. Мичинерые бараалхаа.

Советскэ Союзай делегаци августын 15-да тэмдэглэгдэхэ СССР-эй национальна үдэртэ хабаадахын тула Монреальдахи Бүхэдэлхэйн выставкэдэ ошохоёо үдын хойто тээ поездоор Оттаваһаа мордобо.

Ехэ анхарал хандуулна

Монреальдахи «ЭКСПО-67» гэжэ бүхэдэлхэйн выставкэ дээрэ нэгэдэнэн Советскэ павильониие 10 миллион үлүүтэй хүнүүд хараад байна. Гурба һара үлүүтэй сагай үнгэрбэшье, хараха хүнүүд олоороо ерэжэ үргэлжэлһөөр. Шэ ба бетоноор бүтээгдэнэн гое һайхан байшан тээшэ (тэрэнэй үбэр талада хадуур, балтын түхэлтэйгөөр тодхогдоһон монумент дээрэ. «1917—1967» гэжэ бэшээтэй) хүн зон үдэр бүри таһалгаряагүй суглардаг. Канадын олониитын һанамжын ёһоор, эндэхи Советскэ павильон угаа ехэ һонирхол үүсхэнэ, энээниие эгээн олон зон ерэжэ харана.

Эдэнэр — канадынхид, американецууд, дутын ба холын бусад оронуудһаа ерэһэн аяншад Советүүдэй ороние, хүн зонэйнь ажабайдалые, оршон байгаа табин жэлэйнгээ турша соо али тухай ехэ баян дэлгэр, болбосон һайхан байдалтай болоһьень выставкэ дээрэһээ нюдөөрөө харахые хүсэнэ.

Дэлхэй дээрэхи түрүүшын социалис үрэн дотор хэгдэнэн асари ехэ хубилалтанууд тухай, мүнөө сагай эгээн арюун һайхан хүсэл бодол бодото дээрэнь бэелүүлхые эрмэлзэгшэ совет арадай габьяата ажал тухай павильоной гурбан дабхарта табигдаһан экспонадууд эли, тодоор харуулна.

СССР-эй байгаалиин элдэб баялигууд, нүүрһэ ба нефть гарган абалгын, металл хайлуулгын шэнэ онол арганууд. дэлхэй дээрэхи эгээн ехэ хүсэтэй Красноярска ГЭС-эй түхэл хэлбэри, холын хойто хизаарай нютагуудые ашаглалга тухай, хоohон талын ба сүл губита Каракумай тухэл шэнжын танигдашагүй болотороо хубилһан тухай диаграмманууд харагшадые һонирхуулна. Манай орон доторхи соёл болон искусствын хүгжэлтэ тухай, совет хүнүүдэй ажабайдал, ажаһуудал. амаралта тухай элирхэйлһэн зүйлнүүд харагшадые ехээр һонирхуулна. Эндэ ерэһэн айлшад автомат 50 киноаппарадай туһаламжаар манай ороной үзэсхэлэн һайхан газарнуудаар аяншална.

Советскэ павильондохи 1100 һууритай ресторан баһал һонирхол үүсхэнэ. Олон түмэн айлшад Сибириин пельмень, украин шүлэн, шашлык болон СССР-эй арадуудай буйлуулдаг бусад хоолнуудые амтархан амасана.

Манай союзна республикануудай үдэрнүүд Советскэ павильондо амжалтатайгаар үнгэрнэ. Октябриин революциин илаһанай ашаар хаанта Россин урдын заха хизаарнуудтахи арадуудай бодото сүлөөтэй, тэгшэ эрхэтэй болоһые, тиигээд СССР-эй арадуудай аха дүүгэй бүлэ дотор баяртай хүхюун, баян дэлгэр байдал зохёон байгуулха арга боломжотой болоһые, республикануудайнгаа түхэл шэрайе танихаар бэшэ жабхалан һайхан болгоһьень эдэ үнэрнүүд эли тодоор гэршэлнэ.

А. ЖИГУЛЕВ,
ТАСС-ай шэнжэлэгшэ.

Канадын ниислэлдэ халуун угтамжа болобо

ОТТАВА, августын 14. ТАСС-ай тусхай корреспондентнүүд В. Михайлов, С. Фролкин нигэжэ дамжуулна:

СССР-эй Министрнүүдэй Советэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо Д. С. Полянский түрүүтэй Советскэ Союзай делегаци үсэгэлдэр Канада ерээ.

Аплендэхи аэродром дээрэһээ совет айлшадай автомашинанууд мотоциклистнүүдэй хүндэтэ харуулаар үдэшүүлэн Оттава ороо. Тэндэ хоёр ороной национальна түгуудаар гоёон шэмэглэгдэһэн парламентска талмай дээрэ баярай угтамжын ёһолол болоо.

Айлшадые амаршалхадаа, Канадын премьер-министр Лестер Пирсон нигэжэ хэлээ. Советскэ Союзтай харилсаагаа һайжаруулга ехэ удха шанартай гэжэ манай орондо тоолодог. Хоёр ороной хоорондохи холбоо барисаанай хүршэ һайн харилсаанай һүүлэй жэлнүүдтэ улам үргэдэжэ байһые премьер-министр һаналаа ханангяар тэмдэглээ.

Д. С. Полянский харюугай үгэ хэлэхэдээ, халуун амаршалгын түлөө, советскэ делегацие хүндэтэйгөөр угтаһанайнь түлөө баярхалан хүргөө. Канадын конфедерациин байгуулгдаһаар зуун жэлэй һайндэртэй дашарамдуулан, Канадын правительствада, ороной бүхы арадта СССР-эй Верховно Советэй, Советскэ правительствын, Совет гүрэнэй олонациональна бүхы арадуудай зүгһөө халуун амаршалга хүргөө.

Советскэ Союзай делегациин Канада аяншалга үгээ бүри һайнаар ойлголсолгодо туһалха, хоёр ороной хоорондо али алиндаа ашатай туһатай харилсаа холбоо байгуулхада, совет болон Канадын арадуудай хоорондохи хани бирисаа хүгжөөхэдэ таарамжатай эрхэ байдал бии болгохо гэжэ найдажа байһанаа Д. С. Полянский үгынгөө түгэсхэлдэ элирхэйлэн мэдүүлээ.

Журналистнуудай уласхоорондын лоторей

Журналистнуудай уласхоорондын эмхи 1967 оной шүүбэритэ лоторейн биледүүдые гаргаба.

ТАСС-ай корреспондентдэ СССР-эй Журналистнуудай холбоонһоо мэдээсэһэнэй ёһоор, энэ, гурбадахи лоторейе Болгариин, Венгриин, ГДР-эй, Советскэ Союзай, Монголой ба Чехословакиин журналистнууд эмхидхэхэнь. Лоторейгээр ороһон мүнгэн түрүү үзэл бодолойнгоо түлөө мүрдэгдэжэ байгаа журналистнуудтай һанал бодолоо нэгэдэн талархалгын жасада орохо юм.

Гурбадахи лоторей энэнэй урда тээхинүүдһээ олон шүүбэритэй байхаар хараалагдаа. Тэдэнэй тоо 32 мянга байха. Тэрэ тоодо 42 хүнгэн автомашина («Волга», «Москвич», «Шкода», «Вартбург», «Трабант»), Болгариин, Венгриин, Чехословакиин амаралтын байшангуудта ошохо путёвконууд, фотоаппарадууд, кинокамеранууд, транзисторна приёмнигууд бии.

Энэ лоторей декабриин 20-до Прага хотодо наадахаа юм. Гуша мүнгэнэй сэнтэй иимэ биледүүд сентябрь һарада СССР-эй Журналистнуудай холбооной нютагай отделениинүүдээр тараагдаха.

БурАССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ ПРЕЗИДИУМЭЙ УКАЗ

Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Советэй Барилгын материалнуудай промышленностиин управлениин начальнигаар нүхэр И. Л. ПЕТРОВЫЕ томилхо тухай

Буряадай АССР-эй Верховно Советэй Президиум нигэжэ **тогтоо**бо:

Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Советэй Барилгын материалнуудай промышленностиин управлениин начальнигаар нүхэр **Петров** Иннокентий Лазаревичые томилхо.

Буряадай АССР-эй Верховно Советэй Президиумэй Түрүүлэгшэ А. ХАХАЛОВ.
Буряадай АССР-эй Верховно Советэй Президиумэй Секретарь К. МАСЛОВ.

Улаан-Үдэ, Советүүдэй байшан.
1967 оной августын 15.

...ЭХЫ ОРОНУУДАЙ ПРОЛЕТАРИНАР, НЭГЭДЭГТЫ!

44-дэхи жэлээ гарана.

БУРЯАД ҮНЭН

№ 192 (11486)
1967 оной августын 16, среда
сэн 2 мүнгэн

...КПСС-эй Буряадай обкомой, Буряадай АССР-эй Верховно Советэй, Министрнүүдэй Советэй орган

...йнэ хуряалга дээрэ шалгарагшадһаа жэшээ абагты!

„БУРЯАД ҮНЭН", „ПРАВДА БУРЯТИИ" ГАЗЕТЭНҮҮДЭЙ ВЫМПЕЛНҮҮДЭЙ ТҮЛӨӨ МҮРЫСӨӨНЭЙ ХОЁРДОХИ ШАТАНЬ ИИМЭЭР ҮНГЭРВЭ

«Буряад үнэн», «Правда Бурятии» газетэнүүдэй редколлегинүүд хамтынгаа заседани хэжэ, республикын газетэнүүдэй дамжуулын улаан вымпелнүүдэй түлөө мүрысөһэн үбһэшэдэй звенонуудай хүдэлмэриин дүн августын 10-най мэдээгээр гаргаба. Мүнөө улаан вымпелнүүдтэ хүртэхэ звенонуудай тоо нилээд олон болонхой. Совхозуудай дирекцинүүдэй, колхозуудай правленинүүдэй, парткомуудай, колхоз, совхозуудай хүдэлмэрилэгшэдэй, хүдөө бэшэгшэдэй постнууд болон аймагай газетэнүүдэй редакцинуудай зүгһөө республикын 12 аймаһаа үбһэшэдэй 64 звено дурадхагдаба. Дамжуулгын улаан вымпелнүүдэй түлөө мүрысөгшэд Баргажан, Ярууна, Хлагта, Сэлэнгын аймагуудаар олошоронхой.

Хүдөөһөө ороһон дурадхалнуудые наринаар хаража үзөөд, «Буряад үнэн», «Правда Бурятии» газетэнүүдэй редакционно коллегинүүд дамжуулгын улаан вымпелнүүдые Загарайн аймагай «Гигант» колхозой ПАВЕЛ ЕМЕЛЬЯНОВИЧ ЗАИГРАЕВАЙ оньһожоруулагдамал звенодо, Бэшүүрэй аймагай «Дружба» колхозой БИМБА ДАШИЕВИЧ АРЬЯЕВАЙ звенодо барюулха гэжэ шиндхээ.

Мүн дамжуулгын улаан вымпел Саяанай совхозой ДАША ХУБАРКОВИЧ ДАДАНОВАЙ хүтэлбэрилдэг малшадай звенодо үлөөхэ гэжэ шиндхэбэ.

Августын 24 хүрэтэр республикын газетэнүүдэй дамжуулгын улаан вымпелнүүд эдэ звенонуудта байха.

Мүрысөөнэй 2-дохи шатадань илажа гарагшадаа уншагшадтаяа танилсуулая.

Загарайн аймагай «Гигант» колхозой Павел Емельянович Заиграевай оньһожоруулмал звенодо 12 хүн ажаллана, 1 трактор, 1 морин косилка, һүри хаядаг, баал шахадаг машинанууд бии. Августын 3-най мэдээгээр энэ звено 1040 центнер үбһэ һүрилөө (түсэбынь 1150 центнер). Звенодо даалгагдаһан сабшалангай гектар бүриһоо 20 центнер үбһэн абтаа. Звеногой гэшүүд түсэбһөө гадуур 300 центнер үбһэ абаха гэжэ шиндехэй.

Бэшүүрэй аймагай «Дружба» колхозой Бимба Дашиевич Арьяевай гар хажууршадай звено үбһэндөө июлнин 17-до ороод, түсэбэй ёһоор 1026 центнерэй ороидо 1200 центнер үбһэ һүрилжэ абаа. Звенонуудта даалгагдаһан 114 гектар бүхыдөө хуряагдаа.

Саяанай совхозой Даша Хубаркович Дадановай гахайшадай звенодо үнгэрһэн 10 үдэртэ ехэ хубилалта болоо. Энэ звено 725 центнер үбһэ бэлэдхэхэ түсэбтэй байһан аад, тэрэнээ 920 центнертэ хүргөө. Звеногой хүн бүридэ хубаарилхада, 131 центнер хүртэбэ. Звено даалгагдаһан бүхы сабшалангаа хуряажа дүүргээд, мүнөө силос даража захалаа.

Августын түрүүшын 10 хоногто газетэнүүдэй дамжуулгын вымпелнүүдые абаха мүрысөөндэ үбһэшэдэй эдэ звенонууд шалгаржа гараа гэбэл: Хурамхаанай совхозой Прокопий Федорович Чупровой оньһожоруулагдамал звено. Энэ звено 7 механизатораа бүридэнэ, үнгэрһэн 10 хоногой туршада 1350 центнер үбһэ һүрилөө гэхэ гү, али хүн бүридэнь 193 центнер хүртэбэ.

Бэшүүрэй аймагай «Дружба» колхозой Бимбажан Эрдынеевич Намсараевай оньһожоруулагдамал звено августын 10 хүрэтэр үбһэ хуряалгаяа дүүргээд, түсэбһөө гадуур 160 центнер үбһэ һүрилөө.

«Буряад үнэн», «Правда Бурятии» газетэнүүдэй редакционно коллегинүүд нимэ звенонуудай һайнаар хүдэлһые тэмдэглэбэ: Бэшүүрэй аймагай «Рассвет» колхозой Евлампий Петрович Слепневой, Мухар-Шэбэрэй аймагай «Баганский» колхозой Михаил Филиппович Ивановой, Кабанскын совхозой Иван Гаврилович Корытовай, Иннокентий Иннокентьевич Суворовой, Прибайкалинн аймагай «Прибайкалец» колхозой Яков Харитонович Радионовой, Хяагтын аймагай «Родина» колхозой Александр Степанович Таракановскийн, тэндэхи Пограничнэ совхозой Георгий Иннокентьевич Измайловай, Сэлэнгын аймагай «Эрдэм» колхозой Владимир Юмжанович Сондуевай, Улаан-Удын аймагай «Дружба» колхозой Гавриил Изотович Чебушинай даадаг звенонууд.

Үбһэ хуряалгаяа дүүргэжэ байһан звенонуудай тоо үдэрһөө үдэртэ олошорно. Республикын газетэнүүдэй редакцинуудай тодорхойлһоной ёһоор, «Буряад үнэн», «Правда Бурятии» газетэнүүдэй дамжуулгын улаан вымпелнүүдые саг үргэлжэ хадагалжа байха, мүнгэн шанда хүртэхэ үбһэшэдэй звенонуудые КПСС-эй райкомууд, аймгуйсэдкомууд, хүдөө ажахын үйлэдбэриин управленинүүд болон аймагай газетэнүүдэй редакцинууд зууршалха эрхэтэй.

Республикын газетэнүүдэй дамжуулгын улаан вымпелнүүдые саг үргэлжэ байлгаха, мүнгэн шан олгохо звенонуудые газетэнүүдэй редакцинуудта мэдээсэхэ эгээл һүүлшын болзор сентябриин 1 болоно.

...МЖАЛТАТАЙ

...ын модо урадхуулгын кон... Хүрбын модо урадхуулаг... ...лайгша оной августын 15 бо... сезонойнгоо түсэб сүм дүүр... ...ли гэжэ шиндхэбэри абаһан

...ын Совет засагай 50 жэлэй ...ндэлэлдэ дэлгэрһэн социа... ...рысөөндэ оролсоод, модо ...дуулгын хүдэлмэри августын ...лотор дүүргэхэ гэһэн уялга... ...нигээд мүнөө тус коллектив ...льнигынь инженер А. Ф. Ми... ...ны жэлэй сезоной модо урад... ...ын даабари эрхимээр дүүр...

...нигэжэ августын 10-да хүр... ...ал Онохойн участогта 281 ...ан кубометр модо тушааба. ...өөн жэлэй модо урадхуулгын ...ымэри хүндэшэг байба. Май, ...ларануудта Хүрбэ мүрэнэй ...ө үйлэн байжа, модо урад... ...ла нилээд һаалта ушаруу... Тиигэбэшье модо урадхуу... ...ал гидротехническэ барилга ...эй ашаар модо һаадгүйгөөр ...дуулжа шадаһан байна.

...ны ажалай түрүүшуул олон. ...ийхэдэ, П. С. Мартынов, ...Лучин, Г. С. Янзытов гэг... ...ай бригадынхид һайнаар хү... ..., даабаряа ходоодоо 150— ...процент дүүргэнэ.

...рбэ голоор модо урадхуулгын ...ой хүдэлмэриин дүүрэһэн... ...ь дашарамдуулан, ажалдаа ...арһан хүдэлмэришэд В. И. ...нов, В. М. Салтанов гэгшэдэй ...Хүндэлэлэй самбарта оруу... ...а. Мүн Хүндэлэлэй самбарта ...Гробовой, Е. В. Москвитинай ...нүүд бэшэгдэнхэй. Гадна 40 ...гшүүлэд үнэтэ шан, Хүндэлэ... ...грамота барюулагдаба.

Д. АЮШЕЕВ.

ҮГЛӨӨ, МҮНӨӨГҮЙ...

Иигээд хэдэхэн хоногһоо энэ эбхэрэн долгилжо байгша таряан далай соогуур комбайн, машинанууд тамаржа эхилхэнь. Зураг дээрэ: Сэлэнгын аймагай Карл Марксын колхозой түрүүлэгшэ, Социалис Ажалай Герой Ж. Б. Ванкеев колхозой отделениин эрхилэгшэ П. Чагдуровтай шэниисын ургаса хаража байна.

Ф. МОРЕНЕЦЭЙ фото.

МҮРЫСӨӨНДЭ УРИНА

Хэды бороотойшье һаань, Нарһатын совхозой 4-дэхи отделениин үбһэ хуряалгын звенонууд болон бригаданууд 3200 центнер үбһэ бухаллаад байна. Тэрэнэйнь 2 мянгаад центнер һүрилөөгэй. Социалис мүрысөөнэй дүнгөөр түрүүшүүл шалгарна.

Петр Степановай, Даба Цыбиковэй, Доржо Цыреторовэй звенонууд түрүү зэргэдэ ябана. Жэшээлхэдэ, Доржо Цыреторовэй звено 80 гектар сабшаад байна. Тэрэнэй 75 гектарынь тармаатай. 400 центнер үбһэ бухаллаһан, 300 центнер һүриһэн энэ звенос пенсионернүүдэй ба пионернүүдэй звено гэжэ нэрлэмээр. Коммунист Доржо Цыреторовэй звенодо 3 пенсионер, 3 пионер оролсоно. Тэдэнэр Бага Ярууна гэжэ газарта ажаллана. Түсэбэй ёһоор 970 центнер үбһэ бэлэдхэхэ ёһотой байгаа.

Тэдэнэр Совет засагай 50 жэлэй ойдо зарюулан, мянга таран центнер үбһэ, 500 центнерһээ бага бэшэ зелёнко бэлдхэхэ уялга абаад, Хара-Тором гэжэ газарта ажаллажа байһан коммунист Жамьян Бадмаевай звенос мүрысөөндэ урина.

Д. ЦЫБЕНОВА.

Ярууна.

АЖАЛАЙ ТҮРҮҮШҮҮД

— Зэдын комбинадай барилга-хабсаралгын управлениин олон бригаданууд, ажалшад алдарта ойн жэлэй барилгашадай һайндэрые ажалай ехэ амжалтануудаар угтаба,—гэжэ УКС-ын начальник Н. Л. Хегай манай редакцида мэдээсээ. Энэ жэлэй үнгэрһэн долоон һара соо П. А. Харламов, А. И. Антоненко гэгшэдэй комплексно бригаданууд, штукатурнуудые хүтэлбэрилэгшэ А. П. Ширяевагай, һонгинын шулуу нүүрлэнэй карьерэй барилгын модешо дархашуулай Д. Ш. Аюшеевэй, сэр барилгын 2-дохи участогай модешо дархашуулай А. П. Дунаевай бригаданууд һайнаар хүдэлжэ, долоо һарын түсэб эрхимээр дүүргээ.

Комбинадай эрхим барилгашад гэхэдэ, Ц-Д. Бундашинов, К. П. Боркина, В. С. Кузьмина, И. С. Бочкарёв, Е. П. Матвеева, И. Я. Максимов гэгшэд һайндэрые ажалай ехэ бэлэгүүдээр угтаа. Эдэ УКС-ын түрүү барилгашад гэжэ комбинат соо суурхадаг болоо. Мүн прорабууд Н. И. Кузьмин, В. А. Протасов гэгшэд бэрхэ мэргэжэлтэй юм.

Байгша оной түрүүшын табан һара соо 883 дүрбэлжэн метр талмайтай гэрнүүдые барихэ гэһэн түсэбөө барилгашад дүүргэжэ шадаһан байна. Энэ саг соо Баян-Голдо хүүгэдэй байшан, Холтоһоной руднигта горнягуудай ажаһуудалай эрилтые хангахэ комбинат, шэнэ эд бараанай магазин, котельнэ гэхэ мэтэ Закаменскда ашаглалгада оруулагдаа.

— Совет засагай 50 жэлэй алдарта ойн үдэр болотор комбинадай барилгашад абаһан бүхы түсэб, социалис уялгануудаа хүсэлөөр дүүргэхэ дүүрэн шадалтай, —гээд Николай Ирович Хегай мэдүүлээ.

М. ЦЫРЕНОВ.

ТҮРЭЛ ОРОН ДОТОРНАЙ

Киевскэ областийн Трипольско ГРЭС-эй барилгада хүдэлдэг эрхим крановщигуудай нэгэн Михаил Примак халаанайнгаа даалгабарние 140—150 процент дүүргэдэг. Залуу аад, дүршэлтэй барилгашан болоһон энэ хүнөөр коллективынь омогорходог юм. Арбан жилэй урда тээ дунда һургуули дүүргэһэнэйнгээ һүүлээр Михаил Примак комсомолой путевкоор Темир-Таугай (Казахстан) металлургическа заводой барилгада ерэһэн юм. Удаань Михаил Примак Кременчугска ТЭЦ, Киевскэ гидростанци бодхолгодо хүдэлөө. Мүнөө Трипольско ГРЭС барилсажа байна. Зүүн талын зураг дээрэ: крановщик Михаил Примак.

* * *

Холын Хойто зүгтэ Норильск шадар «Валек» гэжэ санаторн-профилактори бии юм. Санаторийн байшан нуурнуудай хоорондо, ой тайга соо баригданхай. Газаагуурнь сэсэг, финиковэ пальма, Сибириин хуһан гэхэ мэтэ тарригданхай. Эндэ амарагшад кино-концертын залда, библиотекэдэ, спортзалда, биллнардиада орожо амардаг. Баруун талын зураг дээрэ: профилакториин уншалгын зал соо.

ТАСС-ай фотохроника.

ПАРТИЙНА ХРОНИКО

УЯЛГЫН ДҮҮРГЭЛТЭ—ХИНАЛТА ДОРО

УЛААН-ҮДЭ. КПСС-ай Железнодорожно райкомой эзлжэзтэ пленум болобо. Тэрэзн дээрэ локомотив-вагон заһабарилгын заводой, вагонно депогой, мүн авиационно заводой капитальна барилгын управлениин коллективүүдэй ойн баярай хүндэлэлдэ абаһан социалис уялгануудаа хэр дүүргэжэ байһан тухай асуудал эүбшэн хэлсэгдэбэ. Тус асуудалаар ЛВРЗ-гэй парткомой секретарь нүхэр Петров, вагонно депогой партбюрогой секретарь нүхэр Слышенков, авиазаводой УКС-ын парторганизациин секретариин орлогшо нүхэр Бирючинский гэгшэд элидхэл хэһэн байна.

Социалис мүрысөөндэ бүхы ажалшадые элсүүлжэ, хүн бүхэндэ, бригада болон участок бүхэндэ уялга абхуулжа, тэрэнэй дүүргэлтын хойноһоо шанга хиналта табижа шадаһанай ашаар эдэ гурбан коллектив хахад жэлэй туршада бэелүүлхэзр хараалһан уялгануудаа амжалтатайгаар дүүргэжэ байна. Жэшээнь, ЛВРЗ-гэй коллектив хэдэн мянган тухэригэй продукци түсэбһөө гадуур үйлэдбэрилөө. 1965 оной энэ үеынхитэй сасуулбал, ажалай бүтээсэ 24,8 процентээр ургаа. Үнгэрһэн эрэгтэй һарын хугасаада 1800 мянган киловатт электрын элшэ хүсэн, 162 тонно металл алмалта хэгдээ бшуу.

Вагонно депогой хүдэлмэрилэгшэд хахад жэлэй туршада заһабарилгын үнэ сэнгые 3,7 процентээр хямдаруулһан, тиихэдэ авиазаводой барилгашад барилга хэхэ түсэбөө 108,2 процент дүүргэһэн.

Гэбэшье эдэ түрүү коллективүүдэй хүдэлмэридэ дутагдал олон бии байна гэжэ пленум элирхэйлбэ. ЛВРЗ-гэй коллектив бүтээһэн продукциин өөрынь үнэ сэн хямдаруулха түсэбөө 0,2 процентээр дутуу дүүргэз. Ажалай эмхидхэл ушөөл һула. Хүдэлмэриин сагһаа гадуур ажалшадые хүдэлгэдэг, голодоһо гаргалга усадхагдаагүй байһаар.

Энэ мэтын дутагдалнууд районой бусадшье коллективүүд дээгүүр олон. Авто-заһабариин мастерской, хирпиисын завод, 1268-дахи автоколонно болон бусад предприятинууд социалис уялгануудаа дүүргээгүй. Социалис уялгануудые дүүргэхэ эрхэ байдал тогтоохо асуудалда үгэ хэлэһэн нүхэд анхаралаа онсо хандуулба. Жэшээнь, «Теплоприбор» заводой хүдэлмэридэ автотранспортын, мүн кислородой дуталдадаг ябадал ехэ хойшолонтой байдаг.

Партиин райкомой пленумэй хүдэлмэридэ КПСС-эй обкомой бюрогой гэшүүн, партиин горкомой нэгдэхи секретарь нүхэр Бирюков, КПСС-эй обкомой бюрогой гэшүүндэ кандидат, обкомой партийно-эмхидхэлэй таһагые даагша нүхэр Бардонов хабаадалсаба.

ЗУРАГЛАЛ

НАЖАР САГАЙ ДУУН

Һууринай урда талада ордшодог дал холоһоо сайбайжа харагдана. Эндэ нооһо хайшалалга түлэг дундаа ябана. Электро-хайшын таршаганаха абяан ямар нэгэн хүгжэм мэтээр шэхэндэ соностоно.

Хабарай хара һалхинда хүрин хара болошоһон шарайтай, нарин үндэр бэетэй нэгэ хүн хайшашадай хажуугаар ехэл һанаата болон эрьелдэнэ, тэдэнэй ажалые шэлгана.

— Һаядаа бороо орожо, нооһо хайшалалгые урагшань ябуулнагүй. Мүнөө аадар орохонь ха,— гээд Нима мохоорхоёо орёожо, дуугай һууна. Һанаагаа зобоншьегүй яахаб даа. Нооһон норобол муугаар хайшалагдаха, шанараа гээхэ бшуу.

Тиинһээршье отделениин хониной бригадир, аймагай суута хонишон Ойдоб Тагаров Должон хүгшэнтэйгөө «Урал» мотоциклаараа иишэ хүрэжэ, ерэбэ.

— Зай, Нима, ажал хэр ябана гээшэб?—гээд Ойдоб Тапхаевич асууна.

— Үсэгэлдэрһөө нааша орой зуу гаран хониной нооһон хайшалагдаад байна. Хахад үдэрһөө хойшо бороо ороод, юуншье хэгдээгүй. Бороогой ороходо, хонидоо хаагаад байха дал хээзэ бии болохо юм? Тиихэдэ энэ залуушуул дээгүүр хайшалхаяа һанана. Хэлэжэ ядааб. Хүнэй бүхэли жэлэй ажалда нимээр хандахадань гомдолтой байна,—гээд хонишон бригадиртаа хэлэнэ.

Тэдэнэр хонидые хайшалжа байһан газарта орожо хайшашадаар хөөрэлдэнэ, шанга шангаар дуугаралдаадшье абана.

— Ноёдоор уулзаагүйдэ бүтэхөөр бэшэ. Ши доогуур хайшалуулхые оролдожо байгаарай, — гэжэ хэлээд Тагаров ябаба.

Огторгойн хахад урда зүгһөө лүнхыжэ харлэшаба. Үнишье болонгүй бороогой абар-табар дуһалнууд унажа эхилбэ. Нима хорёо соо байһан хонидоо саашань һарабша доро оруулхаар арбагайдана. Уданшьегүй аадарлажа эхилбэ. Сахилгаалха, нижаганаха гээшэнь аргагүй.

— Сарайн бии һаань, хонидоо тэрээн соо оруулжархёод амархан һууха һэмди,—гэжэ хонишон аман соогоо гэмэрнэ. Хонид бороодо гарахаяа һанана. Нима гүйжэ ошоод, тэдэнийе гэдэргэнь оруулна. Хонишон өөрөө норошоо.

Нимитан хониндо орохоор долоон жэл шахуу боложо байна. Тэдэнэр табан жэлэй саана эдэ хонидые бүри хурьгад байхадань тушаажа абаһан юм. Хойто жэлынь энэ бүлэ түрүүшынхээ хурьга абаа бэлэй. Тиихэдэ 100 хонин бүриһөө орой 50 хурьган абтаа һэн. Жэл ерэхэ бүри энэ тоонь олошорһон байха. Жэшээлхэдэ, нёдондо хонишон 100 хонин бүриһөө 90 хурьга абажа түлжүүлһэн юм. Харин энэ жэлдэ Нима 426 хонидһоо 448 хурьга абаад, бүрин бүтэн совхозойнгоо хонин һүрэгтэ нийлүүлжэ, аймаг соогоо түрүү һуури эзэлһэн байна.

— Хүнһөө үлүү хүдэлһэн юумэмнайшье үгы. Юрэдөөл зоной жиирээр ябагдаа юумэ бэзэ. Шадалаараал оролдогдоо гээшэ. Нёдондо зун хүгшэмни түрүүшынхеэ хонидоо искусственна аргаар үрэжүүлһэн юм. Тиихэдэ үбһэ тэжээл бардамаар абаһан байгаабди. Намар орой болотор хонид бэлшээридэ ябаа,—гээд Нима Гомбоевич тобшохоноор ажал тухайгаа хөөрэнэ.

Зүүн хойто хадануд дээгүүр туяаржа, зунай үдэр эхилбэ. Һама газаа орожо ерэзд, галаа түлинэ.

— Баһал шатама халуун үдэр болохонь ха. Тэнгэри сиилэгэр шэнжэтэй,—гээд Нима тээшэ хараба.

Нимын газаашаа гарахадань һэрюухэн һэбшээн нюурыень эльбэбэ. Уданшьегүй Нима Һама хоёр хонидойнгоо хорой тээшэ ошожо, бэеэ үргэн брезентээр уюуланхай томо гэгшын меринос хуса хониндоо табиба.

Нарэнай гаража байха үеэр үрэжүүлһэн 26 хонидоо амяараа хуһамаг соо хаажа эдеэлүүлээд, хонишод гэртээ оробо.

— Юрэдөө үрэһэ хүрэнгэ мүнөөдэр асарха гээшэ гү?—гээд Һама һанаата болонгёор асууна.

— Центр ошожо ерэхэмни. Һанаа амар һуултагүй,—гэжэ Нима дуугарна.

Тэрэ үнишье болонгүй тэргэтэй морёорөо баруулаа һэн. Тэрэ үдэшэндөө Хорийн станциһаа хүсын хүрэнгэ шэрэдэг машина ерэжэ, Нимитан тэрэ 26 хонидоо үшөө дахин үрэжүүлжэ һанаагаа амарһан байна. Энэ мэтээр оролдоһоноойнь ашаар нэгэшье хонин һубайраагүй, харин 22 хонин эхирлэнэн байха юм. Энэмнай хадаа Һама Цыбжитовна Цыренжаповагай үнэн сэхээр ажаллаһые гэршэлнэ.

Хонидые зүбөөр адуулха гээшэ тон шухала. Илангаяа, намарай сагта бэлшэжэ таргалһан хонид үбэлдөө ядахагүй, һайнаар хурьгалдаг байна. Теэд энэ хэрэггэ хайша хэрэгээр хандадаг хүнүүд бии. Хэжэнгын совхозой гурбадахи отделениин түрүү хонишон Сэнгээ Базардашиевай нэгэтэ иигэжэ хэлэһые мартагшагүйб.

— Элдэбын хонишод бии ха юм даа. Хонидые таргалуулха сагта зариман гэрэйнгээ сонхоор тэдэнийе «адуулдаг» зон бии. Зарим хатуушуул мотоциклаар ошожо хонидоо наашань залажархёод, гэрэйнгээ һүүдэртэ хэбтэжэ байха. Иигэжэ адуулхада хонид хаанаһаа һайжархаб даа. Тэдэнийе таргалуулһан нэрэгүй.

Үнгэрһэн жэл тэжээл бэлдэхэ сагай тулажа ерэхэдэ Нима тусгаар звено эмхидхэжэ, үбһэндэ гараа. Эсэхэ сусахые мэдэхэгүй. Харанхыһаа харанхы болотор ябаха. Зондошье амар заяа үзүүлхэгүй. Иигэжэ ябаһанай ашаар хонин бүридэ 95 килограмм үбһэ, зелёнко, 35 килограмм һолоомо шанар һайнтайгаар соможо абаһан байгаа. Үбһэ тэжээлынь майн тэн болотор хүрөө һэн. Бардам эдеэтэй хонид тобир тарганаар ондо ороо.

Февраль һарын һүүл. Үүр хираалхаһаа эхилээд, газаа сагаан тоохон жабар байһанаа наранай дээрэхэн гарахада, игаажа эхилбэ. Ниматан бүхэли һүнеэ хонидойнгоо дунда үнгэргэһэнөө һаял гэртээ оробо.

— Мүнөө ветеринар ерэхэ байха. Тэрэ үбшэлһэн хурьгаяа үзүүлнэ бэзээш. Пенициллин өгөөр эржэ абаарай. Би шэлбүүһэндэ ошохомни,—гээд Нима нүхэртөө хэлэнэ.

— Шудхэршни орой ө[illegible] гүй. Яһала тарина ха юмб[illegible] жэ тэрэ хурьган тухайгаа [illegible] дуугарна.

Үдын хойно Нимын шар[illegible] дүүрэн шэлбүүһэ ашанхай [illegible] жэ ерэхэдэ, һамганиинь ин[illegible] гаатайгаар уттажа байба:

— Ветеринар ерээд ошо[illegible] шагнаа шарбаал даа. Яахам[illegible] бараг болохо гэнэ. Үшөөл [illegible] дахин тариха гэбэл.

Эдэ үгэнүүд Нимын ш[illegible] уриханаар дуулдажа, сэдь[illegible] баясаба. Эндэ гайхаха юумэ[illegible] Гурбан хүн хүдэлбэшье, н[illegible] хурьга үхүүлээгүй бшуу.

Хонишодой байра байдал[illegible] тиимэ һайн бэшэ юм. Хон[illegible] хотон хуушан. Хурьгадынь [illegible] байрынгаа нэгэ хахад соо т[illegible] лэгдээ. Газаа тээһээнь ш[illegible] шабахаһаа эхилээд, али б[illegible] гаараа дулаалхын хүсөөр үб[illegible] дэһэн байна.

Бүри һаяхан Ниматан [illegible] иимэ һонин дуулдаба. Тэдэ[illegible] сэбэй ёһоор 15 центнер нооһ[illegible] шалжа, гүрэндэ тушааха [illegible] аад, харин 18 центнер нооһ[illegible] далдаа.

Наран доро орожо, [illegible] хойто хада дээрэһээ [illegible] туялагаа сасана. Үдэ голой [illegible] бэеын тунга ногоон соо хон[illegible] бан бэлшэнэ. Тойроод аали н[illegible] Хон жэн. Гансал унажа ябаһ[illegible] ринойнь ногоо зулгааха [illegible] шэхэндэ соностоно. Дүрөөд[illegible] һан хөёр хүлнүүдынь шар[illegible] абаба. Аалихан зүүгээр х[illegible] мэтэ. «Зай энэ бороо дахи[illegible] хонь ха» гээд хонишон ам[illegible] гоо гүбэркэ. Тэрэ морин[illegible] жа, зүлгэ ногоон дээрэ хэбт[illegible] Хулнүүдэйнь шархираан [illegible] гаран жэлэй саана болоһо[illegible] иимэ ушар һануулна.

...Манай сэрэгшэд Венгр[illegible] зар дээрэ дайсанаа намнаж[illegible] Нэгэ обор тобор модотой [illegible] тала газарта немецүүд хоро[illegible] гаар буудажа, манай ябаг[illegible] шэдые газарта хэбтүүлбэ. [illegible] буунуудаар, миномёдуудаар [illegible] час тухай манайхин дайсан[illegible] ронын линние буудаа. Һ[illegible] ябаган сэрэгшэд добтолгодо[illegible] Үсэд шанга тулалдаан болож[illegible] сан бута сохигдобо. Теэд энэ[illegible] та амарханаар ерээгүй. Ман[illegible] хон хүбүүд эндэ мунхэ н[illegible] нойрсоо һэн. Харин солдат[illegible] Дондоков хөёр хүлнүүдээ х[illegible] шархатажа, медсанбадта оро[illegible] соо элдэб госпитальнуудаар [illegible] луулжа хултэй болоһоноо [illegible] тэрэ элихэнээр һанажа х[illegible] Тэрэ гэһээр шиир нойто эүгн[illegible] хүлнүүдынь шархирдаг, [illegible] жалнүүдые һануулдаг юм...

Гэнтэ баруун ой соохоо [illegible] донгодохо соностожо, тэрэн[illegible] долыень таһалба. Наран о[illegible] хой. Хонидынь һалхи дахажа [illegible] холо ябашанхай. Нима мо[illegible] мордоод, хойноһоонь дугш[illegible] «Аяар хорин гурбан жэл үн[illegible] бэ. Он жэлнүүд ямар түрөө[illegible] ноб даа» гэһэн бодол тэрээнэ[illegible] хи соо ороодхино. Энээнийе[illegible] һан мэтэ тэнгэриин зүүн хаг[illegible] лажа, үшөө нэгэ үдэрэй бу[illegible] гүйгөөр ошоһые гэршэлжэ [illegible] һэн.

Н. ГАЛДАН[illegible]

Хорийн аймаг.

АЛИШЬЕ ТАЛААРАА АШАГТАЙ

Мяханай комбинат ажахынуудһаа үхэр мал шэнэ гуримаар, мяханайнь шэгнүүрээр, тэрэнэйнь шанарые хаража абадаг болохонь.

Эдеэ хоолой зүйлнүүдые, илангаяа мяха, һүнэй продуктнуудые улам элбэгээр үйлэдбэрилхэ, хүн зонойнгоо хэрэглэмжые бүри һайнаар хангаха талаар парти, правительствамнай эсэшэ сусашагүйгөөр оролдоно гээшэ.

КПСС-эй ЦК-гай, СССР-эй Министрнүүдэй Советэй тээсгэн, августын эхеэр баталан абаһан тогтоол дотор мяха, һүнэй продуктнуудые элбэгээр үйлэдбэрилхэ, тэдэнэй шанарые улам һайжаруулхэ тухай онсо анхарал хандуулагдаа. Тиимэһээ мүнөө мяха, һүнэй промышленностиин предприятинуудые элбэгээр үйлэдбэрилхэ, тэдэнэй шанарые улам һайжаруулхэ тухай онсо анхарал хандуулагдаа. Тиимэһээ мүнөө мяха, һүнэй промышленностиин предприятинуудай урда айхабтар харюусалгатай зорилго табигдана.

Эдэ бүгэдые хараада абажа, Улаан-Удын мяханай комбинат, тэрэнэй филиалнууд байгша оной III кварталһаа эхилжэ, шэнэ гуримаар хүдэлдэг болохонь.

Энээнһээ урагша колхоз, совхозууд гүрэндэ худалдагдаха малаа мяханай комбинадта юрэл амидын шэгнүүрээрнь тушаадаг байгаа гээшэ. Тиихэдээ тэдэ малһаа һэбһэ доторынь хаяхада хэды шэнээн годод мяхан гарахаб, тэрэнэйнь шанар ямар байхаб гэжэ хараада һайнаар абтадаггүй һэн. Энээн дээрэһээ зарим ажахынууд малайнгаа шэгнүүрэй ехээр дарахынь тула уридшалан шадаал һаа һайса эдеэлүүлжэ, үһалжа, хээлиень дүүргээд тушаахые оролдодог байгаа. Үнэндөө энэмнай һайн шанартай мяха, мяханай продуктнуудые элбэгээр үйлэдбэрилхэ, тэдээгээр арад зоной хэрэглэмжые гүйсэдөөр хангаха зорилгые шидхэлгэдэ һаад ушаруулдаг байгаа.

Мүнөө мяханай комбинат ажахынуудһаа оролһон малые үүсэлээд, годод мяханайнь шэгнүүрээр, тэрэнэйнь тарган, туранхайе харалсажа абадаг болохонь гээшэ. Малые гараһан мяханайнь шэгнүүрээр, тэрэнэй шанарые харалсажа, бодото сэнгээрнь абадаг болоходо, гүрэндэ, ажахыдашье гомдолгүй байха ха юм.

Энэ оной гурбадахи кварталһаа эхилжэ, Буряадай мал шахалгын трестын совхозууд, аймагуудай олонхи ажахынууд шэнэ гуримаар малаа тушаадаг, худалдадаг болохонь. Тиихэдэ Улаан-Удын мяханай комбинадта дутуурхи колхоз, совхозууд, мүн Хяагтын, Захааминай аймагуудай ажахынууд (Нарушкиин, Захааминай мяханай комбинадуудта дутэ) малаа шэнэ гуримаар тушаадаг, худалдадаг болохо байна. Харин бүри холын аймагуудай колхоз, совхозууд урдынхи гуримаараа Буряадай мал шахалгын трестын совхозуудта болон мяханай промышленностиин предприятинуудта малаа худалдаха юм. Жэшээлхэдэ, Түнхэнэй, Ахын аймагуудай ажахынууд тэндээ дутын Эрхүүгэй областиин мяханай комбинадта малаа урдынхидаал амидынь шэгнүүрээр тушаахаа болоо. Тэрэшэлэн Яруунын, Мухар-Шэбэрэй, Бэшүүрэй аймагуудай зарим колхоз, совхозууд Шэтын областиин мяханай промышленностиин предприятинуудта малаа баһал амидынь шэгнүүрээр тушааха.

Мяханай комбинадта адууһа малаа сэхэ тушааха ажахынууд тэрэнээ ямар гуримаар бэелүүлхэ болоноб?

Иэн түрүүн колхоз гү, али совхоз нэгэ булэг мал мяханай комбинадта ябуулхадаа тэдэнийе үдэшэһэн хүндөө ветеринарна үнэмшэлтэ гүүртын данса хоёрые барюулжа табина. Тэрээн дээрэнь хэды толгой, ямар шэгнүүртэй мал ябуулгдааб гэжэ бэшэгдэнэ. Мяханай комбинадай хүдэлмэрилэгшэд ажахын түлөөлэгшэтэй хамта тэдэ малые тоолоод, тэдэндэ тусхай номер үгэнэ. Тэрэ номерынь малай шэхэндэ хабшана. Нэгэ ажахыһаа оролһон үхэр малые нэгэ хорёо соо байлгана. Тиимэһээ энэл ажахын мал тусхай өөрын тогтомол номер-тамгатай байхадаа ондоо ажахынхитай лашье худхаралдахагүй. Мяханай комбинадта асарагдаһан мал, үхэрнүүд—24 час, гахайнууд—12 часһаа үни болгогдонгүй үүсэлэгдэхэ зэргэтэй. Өөрын номер тамгатай малые үүсэлэлтын цех соо оруулжа, конвейертэ табихадаа арһыень хуулаад, тэрэнһээнь тамга- номертой шэхыень отолжо абаад, годод мяхандань уяна. Тэрэнь конвейерээр саашаа абаашагдажа, мяханайнь тарган, туранхайнь тодорхойлогдоод, шэгнэгдээд гарана.

Малай үүсэлэгдэһэнэй һүүлээр үглоёдэрынь шэгнүүрэй актын ёһоор бухгалтериде ямар ажахын малай мяханай шэгнүүр хэды шэнээн болооб, ямар шанартай байгааб гэжэ тодорхойлогдоно. Энээнэй үндэһөөр малай абтаһан тусхай квитанци бэшэгдэжэ, колхоз, совхозуудта үгтэнэ.

Иимэ гуримаар мал абахада мяханайнь шэгнүүр, шанар бурууса тодорхойлогдожо магад гэжэ зариман һанажа болохо. Тиимэ байха ёһогүй. Энээнэй түлөө мяханай комбинадай техническэ хиналтын таһагай хүдэлмэрилэгшэд тон харюусалгатай байха ушартай. Мүн шэгнүүршэдшье айхабтар нариннаар хаража, үхэрэй түүшэ бүхэниие нариннаар шэгнэжэ, ханса дээрэ анхаралтайгаар бэшэхэ юм. Малай мяханай тарган, туранхайнь хэр зүбөөр тодорхойлогдоноб гэжэ хинан шалгахын тула ажахын түлөөлэгшэд байлсаха болоно. Тэрэшэлэн хүдөө ажахын продуктнуудай шанар шалгаха Буряадай гүрэнэй инспекциин түлөөлэгшэ мяханай комбинадта саг үргэлжэ байха. Эдэнэр ямар нэгэн арсалдаа, алтасаанай гараа һаа, зүб тээшэнь шиидхэхэ эзэргэтэй.

Колхоз, совхозуудһаа адууһа мал комбинадта асархадаа тусхай договороор, нарин графигай ёһоор хэды толгой мал ямар болзорто асархаб гэжэ урид хэлсэхэ байна. Урдань ажахы бухэн хэды мал мяханай комбинадта абаашахаб гэжэ өөһэдөө шиидхэдэг байгаа. Харин мүнөө энээнийе аймаг соо шиидхэхэ, хэрэгтэй болоо һаань, олон машина сутлуулжа, хэдэн ажахынуудай мал нэгэ доро гү, али колхоз, совхозуудһаа машинануудые сутлуулжа, нэгэ ажахын мал ябуулхада таатай. Юуб гэхэдэ, нэгэ доро олон мал комбинадта оруулбал, үүсэлхэ, мяхыень болбосоруулхада һайн ха юм.

Адууһа малые иигэжэ мяханайнь шэгнүүрээр, тэрэнэйнь шанараар тушаахада юугээрээ һайн гэшэб?

Иэн түрүүн энэнэй ашаар малай мяханай шэгнүүр, тэрэнэй тарган, туранхайнь тон зүбөөр тодорхойлогдожо, өөрынгөө бүдэгэндэ хүрэнэ бшуу. Урдынхидаал үхэр малые газаа талаһаань хараад, энэ тарган, тэрэнь туранхай гэжэ таамагаар тодорхойлхэ ябадалда эсэс табигдана. Хөёрдохёор, энээнэй ашаар ажахынууд малаа шадаал һаа һайнаар таргалуулха, шахаха, шэгнүүрынь ехэ болгохо гэжэ оролдохо жэшээтэй. Илангаяа үхэр малаа һайнаар шахадаг, тусгаар мяхалиг үүлтэрэй мал үсэхэбэрилдэг ажахынууд цилээд ехэ ашаг олзо абаха байна.

Адууһа малые мяханай комбинадта шэнэ гуримаар тушаадаг, худалдадаг болохын тула энээндэ хабаатай предприятинууд, ажахынуудта бэлэдхэлэй ехэхэл хүдэлмэри хэхэ гэжэ КПСС-эй обком, республикын Министрнүүдэй Советые уялгалаа.

Л. ПЕТИНОВ,
Буряадай АССР-эй Хүдөө ажахын министерствын бэлэдхэлэй таһагай начальник.

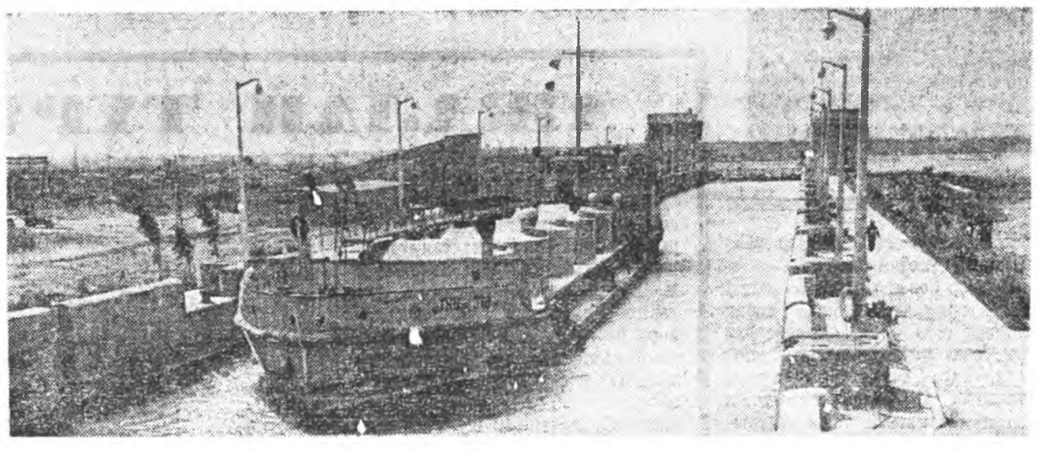

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: В. И. Ленинэй нэрэмжэтэ Волго-Балтийска каналай шлюз соогуур шэнгэн зүйл зөөдэг танкер гаража ябана.

ТАСС-ай фотохроника.

ХУРЯАЛГЫН ХАЛУУН ҮЕД[illegible]

Яруунын аймагай «Победа» колхозойхид үбһэ тэжээл бэлэдхэхэ хэрэгтэ бүхы хүсэеэ элсүүлнэ. Тус колхозой 6—7 звено Шара-Горхон, Үлантэ, Залтираа, Гүрхэл гэхэ мэтэ холын сабшаланг-уудые «дайлажа» байнхай. Тэдэнээ «дороо дарамсаараа», Хүлэй, Хангирай, Маарагтын, Талын-Хоройн сабшаланда шармайн орохо юм.

Үбһэшэдэй дунда ном уншаха дуратайшуул олон юм. Тиимэһээ үдэрэй хоолой богонихон забһарлал гү, али үдэшын галай гэрэл хэрэглэжэ, ухаан бодолоо баяжуулха дуратанай хүсэлые хангаха зорилготойгоор ниитын тусхай библиотекарьнууд үбһэшэдэй дунда томилогдонхой. Тэдэнэр звено бүхэндэ Эгэтын-Адагай библиотекын номой жасаһаа (тэндэ 6600-һаа үлүү хэһэг ном тоологдодог) уншагшадай захилаар хэрэгтэй литература тараадаг. [illegible] мой һэлгэлтэ 10—15 хоног [illegible] нэгэ дахин хэгдэдэг.

Мүн баһа үбһэшэдэй дунда [illegible] үргэлжэ политинформаци үзү[illegible] гэжэ, юртэмсын элдэб һонин[illegible] дуулгажа байха үүргые мүн [illegible] ниитын библиотекарьнууд [illegible] лүүлдэг. Үбһэшэдэй һанамжа[illegible] тэдэнэр дааһан уялгаяа [illegible] дүүргэнэ.

В. ДОРОФЕЕВА.

ЭСЭГЫНГЭЭ ТҮҺӨӨТЭЙ Ю[illegible]

— Алеша эсэгынгээ түһөө абаһан, зоримгой, шиидэнги, һайхан сэдьхэлтэй юм,—гэжэ тэрээнийе зэргэлээд һуугааша хүршэнэрынь магтадаг бэлэй. Тэрэ хара багаһаа хойшо барилгашан боложо, һайхан гэрнүүдые бариха гэжэ һанажа ябадаг байгаа. Һүхэ барижа хүдэлхэ тон дуратай һэн.

1949 он. Арбан долоотой Алеша модошо дархашуултай хүдэлжэ эхилбэ. Тэрэ гэһээр 18 жэлэй туршада Алексей Сергеевич Ширшиков Галуута-Нуур хотодо барилгашанаар хүдэлжэ байнхай.

Мүнөө тэрэнэй хүтэлбэриллэг бригада КПСС-эй райкомой байшан бодхоолсожо байнхай. Алексей Сергеевич бригадаяа эрхимээр хүтэлбэриллэг, нүхэдэйнь булта һайнаар хүдэлдэг юм. Тус бригада өөһэдынгөө хүдэлмэри хараалһан болзорһоо һара урид дүүргэхэбди гэжэ шиидэнхэй. Энэ бригадын гэшүүд Н. Кваско, Н. Раднаев, Д. Терентьев ба бусад эрхимээр ажаллажа, үлэрэйнгөө нормо 150 процентээр дүүргэнэ. Хэһэн ажалайнь шанар һайн.

Энэ бригадынхид үнгэрһэн хөёрдохи кварталда Галуута-Нуурай оньһожоруулагдаһан нүүдэл 589 колоннын барилгын участогай коллективүүдэй дуйда дэлгэрһэн социалис мүрысөөндэ түрүүлэнхэй. Хахад жэлэй түсэб 199, июнь һарынхиие 182 процентээр дүүргээ. Мүн июль һарын түсэб үлүүлэн дүүргэнхэй. Энэ бригада дамжуулгын выпу[illegible] мүнгэн шанда хүртөө.

Ажалдаа ехэ амжалта түйлд[illegible] найшгаа тулоо Алексей Сергеев[illegible] хүндэлэлэй грамотаар шагн[illegible] даа, тэрэнэй нэрэнь хүндэлэ[illegible] самбарта бэшэгдэнхэй.

Нүхэр Ширшиков бэрхээр [illegible] дэлхынгөө хажуугаар олонийн[illegible] хүдэлмэридэ эдэбхитэй[illegible]эр хэл[illegible] далсалаг. Тэрэ мүнөө профсо[illegible] постройкомой гэшүүн. Мүн [illegible] ралсалда ехэлэн сагаа үгэдэг. [illegible] нөө жэл хүдэлмэриншэ-заалуу[illegible] лай һургуулида—9-дэхи класс[illegible] һураха хүсэлтэй.

Л. ТАРХАЕВ.

Багшанарай VI съезд угтуулан

ХАРГЫ

ОЧЕРК

...ТУГААР үглөөгүүр наратай ...ийг байнаа, үдэ багта огторгуйн лунхын хара боложо, хярын ...ойгоор аадар сайжа харагдаба. ...ра саһата үндэр өөдэ харгы зуд...лөөр ошоно.

Харгын захаар һууһан хуһад ...шьеб хүлеэжэ ядаһандал гуниг...лгаар һаршаганан, машинын түр... гүйдэлдэ жэрэгэд гэлдээд үн...рэ.

Харгы, харгы....

«Харгынууд юугээрээшьеб даа ...ууттэл адли шэнги. Зарим харгууд олон дабаа гаталан, алас ...ө хүрэжэ ошодог. Нүгөөдэ харгуудынь хэды алхам ошоод лэ ...рошоодог. Зоригтой ута харгы... анхан ямар байгаа һэм, тэрэл ...роо, хада ууларшье, хээрэ та...ршье, хабсагай шулуун дээгүүр... харьялаа уһан соогууршье ...гшаал һаа урагшаа тэгүүл...».

...ухааминай аймагай Санагын ...да һургуулиин үнинэй багша ...изавета Евграфовна Балдашкин...а имэ бодолнуудта ээлэгдэн, ...анай машинын кабина соо ...нхай, Закаменск хотоһоо Сана... тосхон зорижо ябаба.

Елизавета Евграфовнатай зэргэ... һуһан залуу жолоошон ...рь Доржиев баһал бодолгото ...онги. Магад Игорь мүнөө ха...дань дуугай һуһан хайрата ...ш тухайгаа баяр баясхалантай... бодожо ябаа аалам.

Баһал мүнөөхи элдэб олон бо...уудд аадарай дуһалнууд мэтээр ...завета Евграфовнагай толгойдо ...каран орожол байна.

...аргы харгы...

Минии харгы хаанаһаа, хэнһээ ...ийб?.. Минии харгы могой ...ги годирһон бэдирһэн мэхэшэ ...ой харгы байгаа гү, али сэхэ ...шаа тэгүүлһэн жиирэй ажал...хүнэй харгы байгаа гү?... Ми... харгы хэзээ, хаана ошожо тү...лэб?... Минии харгы үргэлжэ...лхэ хүн байха гү?.. Минии хар...ын зүб харюугаа олонгүй, хии ...он асуудал зандаа үлэшэхэ ...».

...инэй багша Елизавета Евграфовна ажабайдал тухайгаа бодожо ...бо. Ажабайдалынь зурагууд бо...о, киногой кадрнууд шэнгеэр ...уурнь үнгэрнэ.

...агшын урда гэнтэ хаанаһаа...б, нэгэ иимэ зураг бии болобо: ...он тала, сэсэгүүд. Түрүүшын ...о, Шуяатай, хүсэтэй бороо. ...а балшар үхибүүд хубсаһаа ...ан нюсэгэлэгэй, шаг шууяа та...дан гүйшэнэ. Хүүгэдэй алаар... наадахые хаража, сэдьхэлээ ...аха гэһэндэл, үүлэнэй хоорон...р наран шагаажа, үхибүүдэй ...а долоон үнгын һолонго дугаар...ан табижархина. Үхибүүдэй ...ин улаан бэеые хурын дуһал...д бэшэ, харин алтан нараһай ...ухан дуһалнууд сүршэжэ бай...дал үзэгдэнэ...

Елизавета Евграфовна ажабай... тухайгаа бодоходоо, юундэ...б, бэеэ эдир залуугаар, бүри ...бүүн шэнгеэр һанажа һууба. ...адааб гэхэдэ, багша хүн саг үр...эн үхибүүдэй дунда байдаг, ...ааһэ бүхы сэдьхэлээрээ ходо... эдир залуу ябадаг ха юм.

Елизавета Евграфовна һургуу...гаа хашаа соо орохоор, тари... модоной һалаа дээгүүр һууһан ...олоонуудай хабарай ерэһэндэ ...ишье хүхюутэйгээр пишаганал...а байхые абаһаар обёорбо. Һүү...нь үхибүүд шубуудай хойно... хараашална аа гү гэжэ тэрэ ...габа.

...олонхи үхибүүд шубуудай ...ула анхарангүй гараба.

— Нихэдээ юун боложо байна ...шэб,—гэжэ Елизавета Евграфовна бодолгото болобо.—Мүнөө ...а классай һургашад бултадаа ...ар тухай уншана, теэд ёһото ...арые олонхи үхибүүд харана... Ондоогоор хэлэхэдэ, зариман ...гаалиин һайн һайханиие хаража баясахаар хүмүүжүүлэгдэнэгүй...

Багша хэшээлээ эхилбэ.

— Үхибүүд, бидэ мүнөөдэр «Хабарай шэнжэ түхэл» гэһэн темээр хөөрэлдөө үнгэргэхэбди. Таанарые имагтал хараһан үзэһэнөө, бэе дээрээ мэдэрһэн юумэн тухайгаа хөөрэхыетнай гүйнаб.

Класс соо аали байдал оршобо. Үхибүүд сонхо тээшэ бодолгото болонги шэртэнэд. Эгээ түрүүлэн Сэсэг гараа үргэбэ.

— Би мүнөө үглөөгүүр яһала эртэ һэрэеб, зүгөөр наран намһаа урда гарашанхай байгаа. Харин үбэлдөө би ходоодоо наранһаа урда бодогшо һэмби.

— Мүнөө тэнгэри үбэлэйхлөө үндэр болошоһон шэнги,—гэбэ Витя.

Үхибүүд хараһан үзэһэнөө хөөрэжэ оробод...

Ута забһарлалгын үедэ Елизавета Евграфовна үхибүүдээ һургуулиингаа таримал мододой дэргэдэ абаашаба. Нэгэ хэды болоод, тэрэнэй хажууда Сэсэг һэмээхэнээр алхалан хүрэжэ ерэбэ. Тэрэ юушьеб нарилан абажа ябаа.

— Гарташни юун бэ?—гэжэ багшань асууба.

— Би танда ёһотой һайн һайханиие асарбаб.—гэжэ басагахан аалиханаар хэлэбэ.

Елизавета Евграфовна басагэхэнай гар дээрэ иимэ юумэ харэба: модоной хуурай мүшэртэ таталдаатай абаахайн гүльмэ дээрэхи ганса нэгэ дуһал уһан наранай элшэдэ тудажа, һолонгын бүхы үнгэнүүдээр толорон байба.

Елизавета Евграфовна Бадмые, Витиие болон бусад һурагшадые дуудан асараад, нигэжэ хэлээ бэлэй:

— Харагты, юун гэһэн һайхан юумэн гээшэб... Үхибүүд, хэрбээ таанар өөһэдыетнай тойроод байгаа һайн һайхан юумэнүүдые оложо шададаг болоо һаа, хэнһээшье баян зон болохо бшуут. Юуб гэхэдэ, ажаһуудалтнай гүнзэгы удха шанартай, ажал хэрэгүүдтнай һонирхолтой болохо гээшэл...

...Хада уулаар, хээрэ талаар хүсэдэнгүй урагшаа гүйһэн харгы машинын доогуур шурган орожол байна.

Елизавета Евграфовна ажабайдал тухайгаа бодожол ябана. Ажабайдалынь зурагууд боложо, киногой кадрнууд шэнгеэр урдуурнь жэрэгэд гэлдээд үнгэржэл байна.

Үнинэй багшын нюдэндэ түрэл һургуулинь, ходоодоо шууяатай, хүлгөөтэй үхибүүдынь харагдана. «Ажабайдал тухайгаа нэгэ-хоёр үгөөр элирхэйлэн хэлэжэ үгыт»,—гэжэ Елизавета Евграфовнада хандаа һаатнай, заатагүй нигэжэ харюусаха байха: «Ажабайдални—һургуули, һурагшадни гээшэл даа».

...— Елизавета Евграфовна, үе саг гээшэмнай яаһан түргөөр үнгэрнэ гээшэб даа?—гэжэ тугаарай дуугай һуһан залуу жолоошон Игорь Доржиев хажуудахи багшадаа хандан хэлэнэ.—Мэнэл һаа минии үетэн танай һурагшад ябаа һэн. Харин мүнөө өөһэдымнай үрэ хүүгэд һургуулида орохо болоо.

— Үдэр хоногууд үнгэрхэл ёһоороо үнгэрөө юм аабза,—гэжэ Елизавета Евграфовна хөөрэбэ. — Игорь, үе сагһаа даншье һаа эртэ үтэлшэдэг хүнүүд байдаг юм гэжэ бү мартаарай. Он жэлнүүд ошон ошоходоо, хүнэй сэдьхэлые дайраха ёһогүй. Хэрбээ сэдьхэлээрээ үтэлөө һаа, сагһаа эртэ хэнтэг болоһон үбгэжөөл аабзаш.

— Елизавета Евграфовна, бидэ танай һурагшад бүхы наһаараа багшадаал адляар сэдьхэлээрээ эдир залуу зандаа ябаһайбди гэжэ хүсэжэ ябадагбди,—гэбэ Игорь Доржиев.—Хайрата багшамнай, та маанадые иимээр хүмүүжүүлээ башэ аалта?

Үнинэй багша юушье хэлэбэгүй. Зүгөөр тэрэнэй шарайда баяр омогорхолоор дүүрэн бодолнууд гэрэлтэн байгаа бэлэй.

Елизавета Евграфовна Балдашкинова хорёод жэлэй туршада совет эдир үетэниие эрдэм номдо, һайн һайханда һургана. Совет засагнай үнинэй багшын, эдэбхитэй коммунисткын арад зонойнгоо урда габьяатай байһаниие тэмдэглэн, тэрээндэ Буряадай АССР-эй габьяата багша, «Арадай гэгээрэлэй отличник» гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэнүүдые хүртөөһэн байха юм.

Елизавета Евграфовна Санагын дунда һургуулиин залуу багшанарай эгээл дүтын нүхэр болонхой.

Нэгэтэ эндэхи һургуулиин ород хэлэ болон литературын багша Аюша Жапович Доноев үнинэй багшада иимэ ушар тухай хөөрэбэ.

...Зургаадахи классай һурагшад «Пионерэй һэшхэл» гэһэн темээр найруулга бэшэжэ һуубад. Классай эрхим бэрхэ һурагша Дулма Данзановагай, ямаршьеб даа, ондоохон болоод һууһаниие Аюша Жапович абһаар обёорһон байгаа. Дулма нүхэдэйнгөө сүлөө забдагүй найруулга бэшэжэ байхада, юушье бэшэнгүй, сонхо тээшэ харан һууба.

— Дулма Данзанова!

Баран һэрд гэлдэшэбэ. Дулма гайхажа гэдэргээ эрьелдэбэ.

— Дулма Данзанова, — гэжэ Аюша Жапович дабтан хэлэбэ.—Ши юундэ найруулгаяа бэшэнэгүйбши?!

Дулма бодобо. Шарайнь сошордонги бэшэ, харин сухигар сагаан аад, ехээр эсэнги.

— Би шаданагүйб,—гэжэ тэрэ һөөлдэнги хоолойгоор хэлэбэ. — Үбшэлөө ёһотойб. Гэртээ харихыемни зүбшөөгыт...

— Гэртээ ошоходош болохо...

— Юун гэжэ һананат, би Дулмые гэртэнь табихадаа зүб байгаа гээшэ гүб?—гэжэ Аюша Жапович Елизавета Евграфовнаһаа асууба.

— Зүб даа,—гэбэ Елизавета Евграфовна.—Дулма өөртөө үнэн сэхээр хандадаг, һайн һайхан сэдьхэлтэй һурагша юм. Зүгөөр мүнөө Дулма пионерэй һэшхэл тухай бэшэжэ шадаха аргагүй, өөрын онсо нэгэ шухала ушар шалтагаантай байгаа ёһотой. Аюша Жапович, Дулматнай танда тэрэ шалтагаан тухайгаа нэгэтэ заабол хөөрэжэ үгэхэ байха.

Нээрээшье, Елизавета Евграфовнагай хэлэһэн зүб байшоо. Дулма «Пионерэй һэшхэл» гэһэн темээр найруулга бэшэжэ шадахагүй онсо шалтагаантай һэн. Юуб гэхэдэ, тэрэ эсэгынгээ хамтын зөөридэ тон хомхойгоор хандадаг байһаниие мэдэжэ байгаад, багшадаа хэлэхээ эшэдэг байгаа бшуу...

Ажабайдал, ажабайдал...

Ажабайдал гээшэмнай дууһашагүй ута харгы бэшэ аал?

Тугаарай лунхэгэр хара байһан огторгой сэлмэг болошобо. Үдэшын наран арюунда жаргажа байна. Наранай элшэнүүд тала дайдаһаа налаха дурагүй хэбэртэй, уула хадын модоной һалануудһаа утаһа миндаһануудаараа таталсана.

Елизавета Евграфовна орожо байһан наранай туяа харан, дахинаа бодолгото болоно: «Залуу наһамни зунай хүхюун бороондли шааяад шуояад үнгэршоо. Мүнөө, харал даа, хахалагдаһан газар мэтэ хаб хара байһан толгоймни тэрэ үндэр хярын саһан мэтэ сайжа эхилбэ...».

Хада уула, хээрэ талаар хүсэгдэнгүй урагшаа гүйһэн харгы машинын доогуур шурган орожол, орожол байна... — «Минии харгы хаанаһаа, хэнһээ эхитэйб? Минии харгы эд өөрөөр баян бэшэ, харин эрхим һайн дуунуудаар баян, элинсэгэйм гуламтаһаа эхитэй. Минии харгы могой шэнги годирһон, бэдирһэн мэхэшэ хүнэй харгы бэшэ, харин урагшаа сэхэ тэгүүлһэн жиирэй ажалша хүнэй, Коммунис партиин нэгэ гэшүүнэй харгы. Минии харгы хаана хэзээ ошожо түгэсэхэб, мэдэнэгүйб. Зүгөөр, минии харгы үргэлжэлүүлхэ хүнүүд байха, эрдэм номдо һургаһан олон тоото үхибүүд, минии харгы үргэлжэлүүлхэ»,—гэжэ багша шэбшэнэ.

М. САМБУЕВ.

АГИТКОЛЛЕКТИВҮҮД ЭМХИДХЭГДЭЭ

Мухар-Шэбэрэй аймагта шэнэ агитколлективүүд эмхидхэглэнэ. Тэдэ 35 коллективтэнь 633 агитатор тоологдоно.

Мүнөө агитатор, политинформатор бүхэн үбһэ хуряалгын бригада, үүргэ, отарануу дээгүүр ябажа, КПСС-эй ЦК-гай июниин Пленумэй материалнуудтай, Тезисүүдтэй танилсана.

Жэшээлбэл, «Эрдэм» совхозой, «Забайкалец» колхозой (парткомой секретарь А. И. Родионов), Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой (парткомой секретарь В. Н. Козлов) агитаторнууд илангаяа эдэбхи ехэтэйгээр ажаллана. Бусадшье ажахынуудай агитаторнууд тэдэнһээ дутанагүй.

В. КОВАЛЕНКО.

Мухар-Шэбэр.

Нина Коженсю Баунтын райподо түрүүшынгээ жэл хүдэлнэ. Худалдан абагшадта зулгы илдамаар хандадаг, культурнаар тэдэнэрые хангадаг байһанаараа арад зондо хүндэтэй болонхой. Байгша оной түрүүшын хахадай дүнгөөр, энэ наймаалагшада дамжуулгын Улаан вымпел, мүнгэн шан барюулагдаһан байна.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Багдарин тосхоной Баунтын райпогой хилээмэнэй магазиниие даагша Н. Коженсю.

В. ЧУНАВЛЕВАЙ фото.

Цэдэн Галсанов

Байгалай зураглал

(Түгэсхэл. Эхиниинь августын 14, 15-най номернуудта)

Ойро холын орон нютагуудһаа
Олон таннлаа танилш бэшэ һаань, уринам.
Хүрьгэ басагадаа, худа урагуудаа,
Хүндэтэ айлшадаа Байгал дээр угтанам.
Мүнгэн монетэ сээлдэнь хаялжа,
Үзэл буулгуулан золоо шагаахат.
Мүнхын хара уһыень һабалжа,
Үргэн дээжэлэн, гэртээ абаашахат.
Уурал буура далайнгаа бэлэгүүд,
Буурал энгин Саяанай хэшэгүүд... —
Тарган дайдынгаа бүхы баялигаар
Таанадаа хүндэлнэбди түмэн гараар.
Байгал шадарай жодоо, хушанууд,
Борбоосгой, тибһэн, эмтэ набшанууд...
Хурдан Баргажанай булгад гүйлдэжэ,
Холын хаялсаанһаа бусаад сэнгэнэ.
Амидыгаар түрэдэг тоһон жараахай —
Аманда орохоор мёдли хайланхай,—
Шобто үльтэрһэн загаһанай шүлэн,
Шорлоһон омоли, түүхэй эльгэн...—
Иимэл даа хүндэмнай хэзээнэй,
Эрмитаждаш табяа һаа һонирхомоор:
Нарин буйламал буряад эдеэнэй
Нарал һайхан буряад натюрморт...
Үдэшэнь агаарай арса жодоогоор,
Үнгын сэсэг, ая гангаар хангалхада,
Саяанай оройгоор, Байгалай оёороор
Шаралзын түүдэгэй ошо хаялхада,
Нэрэһэн арзаар, бообо шэхэрээр
Нэерэн басагадай гойрхол таглаад,
Һартуул монгол гүүнэй сэсэгээр
Һалхин хүбүүдэй һэшхэл шудхаад,—
Түмэн зулаяа тэнгэриһээ буулгажа,
Түүдэг дүхэриглэн таанадаа һуулгажа,
Үнэн домогоо далан худалаа һэреэхэбди,
Үльгэрэйнгөө хун шубууды ннидхээхэбди.
Дуугаа багтаажа ядашаһан поэт
Долонтой модоор шүлэгүүдээ гүрэхэ,
Уран лимбэ хуһан хуураа зэдэлгээд.
Онгоёо оруулжа, бөө шэнги дэбхэрхэ.
Тнихэдэнь утаһан дэлһэтэ монгол гүүд
Тэрэнги соогуур, арса соогуур гүйлдэхэ,—
Чингис хаанай зэрлиг дошхон сэрэгүүд
Шэрэнги соохоо бодобо гү гэлдэхэт.
(Хатаһан тэдэнэй хүһэр яһан
Хаанаһаа гэнтэ бодохонь һэм даа,—
Харшан фашис хара дайсан
Хабшуулжа байг лэ шэхэ амандаа!..)
Неэдзеэ мартаһан басагад нэрьежэ,
Нэгэн доро жнигашахань лэ ха.
Бухнигаа шалаһан хүбүүд дэбхэржэ,
Бушхама сэгээдэ мннаадуулшахань лэ ха.
Ёохор!.. Ёохор!.. Бусалма халуун абьяас!
Ёохой-яахай!.. Эй-лөө, шарьяас!..»
Аялгын нугалзаан, зуузайн зуралзаан—
Аярай хухарай, аярзаан—баярзаан!
Башамта энэ хин шуурган соохоо
Баргузинай һэбшээ, сармын хүүеэ,
Баруун культугай һэлюуршэ дүүеэ,
Баатарай найр, хорхироо нойр шагнахат.
Хүбүүн, басагандаа шэбэнэхэш гэжэ бии.
Хүхюун ёохор, нөөхиеэл, эршэгыдэнэ,
Хүлэй улаһаа сэсэгүүд хиндэнэ.
Һонюуша таниие ханааха гэжэ,
Һобинтой нэгэнэй зугаасуулха гэжэ
Оролдоо һаань шагнаад үзөөрэйгты.
Улаан-Үдэдэ гүрөөһэн, хэрмэн субана
Үһэлсэ трамвайдань шандаган ябана
Гээ һаань, этигэрэд үгөөрэйгты.
Үлэ гэбэл тэрэ хүйхэртнай гомдохо.
Баабгайтай тулаһанаа хөөрэхөө голохо.
«...Ябатарам, зайлуул ехэ, урдам бартахи!
Ямарш хынь—эрэ эмэш хынь—боохолдой мэдэбэ.
Модон өөдэ абиршабаб, тархяа залгиг!
Муухайшни дором мэхээ хүдэлгэн хэбтэбэ.
Абарагша үүрэймни сайха саг үды гү,
Алажа гү, үхэжэ бузарһаа һалаа һаа,
Алдар солоёо абаха гүб, үгы гүб,—
Амидан һуунаб, шагтагалдаад һалаа һаа.
Айхаяа мэдэхэгүй сэдьхэлым тааһан мэтэ.
Аман соогоо тархяа һэжэрээд,
Бурхан зайлууд, инжэ байбал гэнтэ:
— Буу наашаа, бү ай, ошо үхибүүдтээ
Буршаганууд һамганш омоли, арза табяад,
Булган захатай болохоо хүлеэжэ байн.
Харин ашыем энэ мартангүй ябаад,
Харюулхаяа нямда дуу зохёохош һайн...—
Тэнгэри хараг, Байгал шагнаг.—тон зүб!
Тэрэгүй бол, гараа хоолой руунь шэхэхэгүй
Иимэ хэлхыш болохогүй һэм бурхан зүг.
Этигэжэ ядаха үндэһэн танда үгы!...
Юрэ бусын хнитүүгээр тингээд энеэхэ,
Юушьеб нюуһандал адли, хнитэрээр эмнихэ, —
Һолонго татаһандли, мухар гараа һүнгаад,
Һорьбо шэнги шүлэгөө уншаха шангаар.
Байгал, Байгал, Байгал...—гэжэ
Байшан үндэр долгид шуухирна.
Байгаали эхэнь өөрөө тэшхэжэ,
Барюбшьень оложо ядана.
Байзыш, байзыш, байзыш...—гэнэ
Электропоезд хурдаар түүернэ,
Нуур гороолһон замаар хүлэржэ,
Нюдөө һарган нүхэн соогуур гүйнэ.
Эндэ гоё үгын хэрэгынь үгы,
Энээншьегүйгөөр нангин һахилтай
Байгалда үрмэ тогтооһоной дэмы.
Баранда эхи захагүй алдартай.
Тинбэшье арадуудай ойн баярта,
Түрэлэй ургамалай, жаргалай үдэртэ
Буряад хүн бэеэ баридаггүй,—
Баяр магтаал, юрөөлөө мартадаггүй.
Тиижэ, эпэ миннишье зүрхэнһөө
Тэмдэг үзэгөөр һайлаһан дууе,
Хани нүхэдни, хэшээгты зүнтэгөө,
Хамта хүхюугээр таталан һууя.
Харин дэгэд дээгүүр табихагүй.
Халуун соохононь харбахяяа мэдэнэб,
Гулабхаадли үнжэгэнөөр гүүгэнэнгүй,
Гүнзэгы оёортонь хүрэмөөр гэтэнэб.
Бараан шуурган хуйлахаа болиг!
Байгалнай номгон байдалаа олог,
Дорьбомо залин дуугаа хуряаг,
Доһолмо һабань нуураа халяаг...
Инмэ үедэ бэлэг сэлэгынь
Эрдэм, зориг, дуусыимнай үргэнэ.—
Залуушуул арьбадхагты баялигынь,
Замбуулинай залаа дээгүүр хүргэжэ!
Үнэр абасатай хоёр хамар
Үнэтэ уһанайнь сэбэрые сахилай:
Нэгэниинь — аралтаһан Нангин Хамар
Нүгөөдэнь —Хамар-Дабаан — хабсагай.
Далантай, арбинтай омоли загаһады.
Далайн мянган шухаг амитады
Гаднын хирэ тоохонхоо аршална.
Гансаш дуһал хоронхоо хамгаална.
Эндэ — наран, агаар, уһан гурбан
Эрид шэнгээр үбшэ сарадаг.
Эндэ оюун бэлигэй мүндэл, ургал.
Эндэ — дурладаг, жаргадаг, амардаг
Бүзар хэрэгээр, буртаг үгөөр
Булагир бү татагты Байгал дээр!
Будагты сэбэр нангин үгөөр,
Буригүй шүлэгөөр ажалай мэндээр!
Алдарта Байгал, арюухан далай,
Алдарта онгосо — омолиин һаба..
Эрьедэш байнам магтажа шамай,—
Элдин һайхан Буряадайм һаба!

Март. 1967 он.
Улаан-Үдэ.

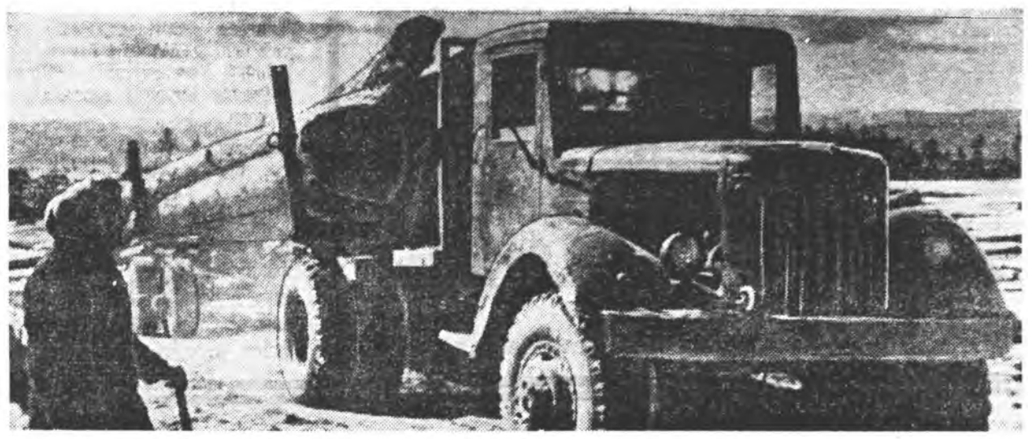

Агууехэ Октябрнин 50 жэлэй ойн хүндэлэлдэ Баргажанай леспромхоз дээшэлүүлэгдэһэн уялга абаад, амжалтатайгаар хүдэлжэ байна. Эхэ орондоо һайн шанартай модо тушаахын түлөө хүн бүхэн тэмсэнэ. Мүнөө ойһоо модо шэрэлгэ түлэг дундаа. Жолоошодой дунда социалис мүрысөөн эмхидхэгдэнхэй. Зураг дээрэ: модо шэрэлгэ.

Ф. СОРОКИНОЙ фото.

БУРЯАД ХЭЛЭ БЭШЭГЭЙ ХҮГЖЭЛГЫН ЗАРИМ АСУУДАЛНУУД

Д. Д. ДОРЖИЕВ, хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидат

Октябрнин хубисхал Буряад ороной ажабайдалые үндэһөөрнь хубилгаан хажуугаар, буряад арадай ...ө бэшэгэй түүхэдэ шэнэ шата тавиг...ан байна. Үнгэрһэн табин жэлэй ...ургэн соо буряад хэлэ бэшэг айхабтай ...ургэнөөр хүгжөөд, мүнөө һалдаг...ан байгаа социалис буряад народ...ин үндэһэн хэлэн болон мандажа ...ийхай.

Энэ гайхамшагта туйлалтын орьёл ...ирэһээ омогорхон хаража үзөөд, хэ...ө бэшэгэйнгээ саашадаа хүгжэхэ ...ямьень бодомжолхоор саг болоо. ...ийнан гэжэ буряад хэлээ саашань ...ажаха, хүгжөөхэб гэһэн асуудал ...ирана.

Манай Совет ороной арадуудай хэ...нүүдэй хүгжэлтын ба харилсан ...ажалгын хуулинуудые нарибшалан ...ажажэ үзэһэнэйнгөө һүүлээр, ...ин асуудалаар мэргэжэһэн мэдээжэ ...ирэтэн Ю. Д. Дешериев иимэ тобдолоо хэлэн байна. «Хэлэнүүдэй ...ин түрүүн өөрынгөө дотоодо баялиг...ые ашаглан, мүн хэрэгтэй үгэнүүдые буряад хэлэнүүдһээ абажа хүгжэ...ө ба баяжаха ябалал мүнөө үеын ...ирэт үрэнэй оршон байдалда таа...ха эгээл зүб шугам юм гэһэн бо...ые ушөө дахин эндэ дабтаха ...артай».

1). Манай буряад хэлэн дотоодо ...алгаа хэр зэргэ хэрэглэнэ гээшэб, ...ө зүб ёһоор тэрэниие ашаглан ...гжэ гээшэб гээ' һаа, мүнөөнэй ...уряад хэлэн дотоодо арга боломжо...уулаа ушөө гүйсэд хэрэглэжэ, ашаг...ажаха шаданагүй гэжэ тэмдэглэхэ ...ухала.

Буряад хэлэнэй үгын баялигые хүгжөөхэ дотоодо гол гурбан янзын арга бии юм: а) тусхай залгалтануудые (суффикснуудые) хэрэглэжэ, шэнэ үгэнүүдые бии болголо: мал-малшан, һайн-һайрхуу, яба-ябадалябуулга гэхэ мэтэ; (б) үгэнүүдые паарлуулжа гү, хошоодлуулжа хэрэглэлгэ: хубсаһа хунар, алба налог, хүн зон, түрэ хурим гэхэ мэтэ; в) үгэнүүдые шэнэ удхаар хэрэглэлгэ: нюур (хүнэй нюур, номой нюур). Үгые шэнэ удхаар хэрэглэлгэ тон үсөөн дайралдадаг тула хэлэнэй хүгжэлтэдэ ехэ нүлөө үзүүлдэггүй.

Эдээнһээ гадна, жэшээнь, ород хэлэндэ үгэ нэмэлгын арга гэжэ ехэ дэлгэрһэн байдаг: водовоз, пароход гэхэ мэтэ. 30-аад оноор ород хэлэ һажаажа, буряад үгэнүүдые нэмэжэ бэшэдэг болоһон байнабди: малажал, үбһэхуряалга, модобэлэдхэл гэхэ мэтэ. Теэд тэрэмнай буряад хэлөөз баяжуулхашьегүй, урдань байһан үгэнүүдые миил нэмэжэ бэшэхэһээ бэшэ, үгэнүүдые үгүүлхэдэ таарамжагүй болгохоһоо бэшэ ямаршье туһагүй туршалга болоһон байгаа. Мүнөө тиигэжэ бэшэхээ болёобди. Тэрэ үеын үлэгдэл болохо һайндэр, олониитэ, уласхооронды гэхэ мэтэ арбаад толгой үгэ хэрэглэгдэжэ байдаг. Мүн ород буряад хоёр үгые нэгэ болгожо тэмдэглэһэн ушарта нэмэжэ бэшэхэдэ таарамжатай: радио-дамжуулга, электро-хюрөө фото-буулгабари гэхэ мэтэ. Үгэ нэмэлтэ ород хэлэнэй хэды үрэжэлтэй аргань байгаашье һаа, буряад хэлэнэй байгуулгада таарахагүй дээрэһээ, саашадаа баяжаха ябадалдань ёһото туһа хүргэжэ шаданагүй хэбэртэй.

Үгэнүүдые хошоодлуулан (паарлуулан) хэрэглэлгэ буряад хэлэнэй онсо шэнжэ юм. Хубсаһа хунар, мал адууһан, шубуу шонхор гэхэ мэтээр хэлэхэдээ, үнэндөө, хэлэнэй үгын сангые тиитэрээ баяжуулһан ябадал бэшэ, харин хэлэһэнээ тодо, нугархай, ойлгосотой болгохые ороодоһон ушар юм. Һүүлэй арбаад жэл соо хошоодлуулан үгэ хэлэлгэ айхабтар ехээр дэлгэрхэһээ гадуур, буряад хэлэнэй баяжаха гол аргань мэтэ ойлгогдодог боложо байна. Энэ буруу.

Үгэ хошоодлуулгын һайн, муу талыень хараада абажа, энэ арга хэрэглэлгые гуримшуулхаар болоо. Һайн талань юуб гэхэдэ: а) даб дээрэ юрэнхы ойлгосо тэмдэглэхэдэ бэлэн, нугархай байдаг; (б) буряад хэлэн олон нютаг аялга болон диалектнүүдээр илгардаг дээрэһээ, үгые хошоодлуулан хэрэглэхэдэ, буряад, литературын хэлэн нэгэ бага ойлгосотой болоһон шэнги байдаг. Муу талань юуб гэхэдэ: а) юрэнхы ойлгосо хошоодлоһон үгөөр тэмдэглэхэдэ, удхань балар, тодо бэшэ болодог, хэлэнэй терминологиие гуримшуулха хэрэгтэ һаад худхаляа гаргана; б) юрэнхы аад, шухала ойлгосо тэмдэглэхэн тула тодо, хурса, тобшо нэгэ үгэ гү, али термин хэрэглэхын орондо, бэлэ руунь хоёр үгэ холбоод, юрэнхы дээрэнь бэшээд «хаяхада» таатай зохид шэнги болоно. Аян, үнэн, дүй, дайн, эдеэн гэхэ мэтэ үгэнүүдые ганса гансаарнь хэрэглэхын орондо, хэрэгтэй хэрэгшьегүй газарта аян зам, үнэн зүб, дүй дүршэл, дайн дажар, эдеэ хоол гэхэ мэтэ бэшэдэг болоһомнай мэдээжэ ха юм даа. Иигэжэ хэрэглэхэдээ урданһаа нааша бүридэн тогтоһон аян (путь), зам (дорога), үнэн (правда), зүб (правильно), дүй (навык), дүршэл (опыт), эдеэ (пища), хоол (кушанье) г. м. тодорхой удхануудынь һуларан балартажа, байн байн эдэ үгэнүүдые амяарайнь хэлэхэ, бэшэхэдэ таарамжагүй мэтэ үзэгдэдэг болохо юм. Мүнөөшье алба налог, нэрэ зэргэ, этигэл найдабари, түхэл маяг гэхэ мэтэ үгэнүүдэй нэгэ нэгээрээ амяараа хэрэглэгдэхэнь үсөөржэ байна. Энэмнай буряад хэлэнэй баялигые зүб ёһоор эдлэжэ байһан хэрэг бэшэ, харин шашагаар хэлэдэг, бэшэдэг болохын харгы уруу орожо ябаһан ябадал гэжэ һанамаар.

Хайшан гээд хошоодлоһон үгэнүүдые хэрэглэхэб? а) эрдэм-шэнжэлэлгын шанартай зохёолнууд соо хэлэгдэһэн зүйлэй удхые балартуулха, һамааруулхагүйн тула, тон тодо, сэхэ удхатай терминүүдые хэрэглэхэ ушартай. Эндэ хошоодлоһон үгэнүүдые хэрэглэхэнь тон таарамжагүй; б) газетно-публицистическэ хэлэндэ хошоодлоһон үгэнүүдые тон шухала, нэгэ үгөөр һэлгэжэ болохогүй гү, али найруулгын, удха түхэлэй талаар һайжаруулһан ушартань хэрэглэхэ. Юрэнхыдөө хошоодлолгые эндэ үлүү гараса хэрэглэхээ болихо шухала; в) уран зохёолой хэлэндэ хошоодлолго хэм соогоо хэрэглэгдэхэ ёһотой. Хошоодлолго, дабталга (һайн һайн, яба ябаһаар ябаба) гэхэ мэтые уран зохёолой хэлэндэ хэрэглэхэдэ, хэлэн нугархай, уян болодог. Юундэб гэхэдэ, юумэнэй дүрэ зураглал харуулхын тула, юрэнхы, үргэн удхатай үгэнүүд хэрэгтэй байдаг ха юм.

Хошоодлолго юрэнхы дээрэ хэлэнэй баяжаха талада дан ехэ туһа хэхэгүй дээрэһээнь, саашадаа хэмһээ гадуур хэрэглэхээ болихо, хизаарлаха шухала. Тиихэдээ хошоодлохые гэнтэ эрид хизаарлахагүй, харин дадхаажа, хошоодлоһон үгэнүүдые һайнаар орлохо үгэ гү, али үгүүлэлэй бии байһан ушарта һэлгэхэ.

Буряад хэлэнэй саашадаа баяжаха хэрэгтэнь ёһото туһа нэмэри оруулха юумэн юуб гээ һаа, үгэ бии болгодог залгалтануудые гү, али суффикснуудые абхуулжа, шэнэ үгэ гаргаха арга болоно. Суффикслалга гү, али залгабарилга эртэ урданһаа нааша буряад хэлэнэй баяжажа ябаһан гол аргань юм. Жэшээнь, яба гэһэн үгэ абахадамнай, тэрээнһээ ябадал, ябаган, ябагалха, ябалга, ябалсаан, ябамгай, ябаса, ябууд, ябуулга, ябуулагша, ябуултаха г. м. үгэнүүд гараһан байна. Бай гэһэн үгэ абаа хадамнай, тэрээнһээ байдал, байра, байлгаса, байса, байза, байлгуур, байлдаан, байгуулга, байгуулалта, байтараа, байсата, байралхуу, байралха, байтаһан, баймга, г. м. олон тоото үгэнүүд гараһан байха юм. Һура гэжэ үгэһөө һурагша, һургуули, һуралсал, һургаал, һурамал, һуралга, һурамхи, һургагша, һураха г. м. олон янзын үгэнүүд -уули,-лса,-л, -аал, -мал, -мар, -ха г. м. залгабаринуудые абажа бии болоһон байна. Буряад хэлэндэ үгэ бии болгодог үрэжэлтэй залгабаринууд олон юм. Жэшээнь, -бари гэһэн суффиксын хүсөөр һиилбэри, нээбэри, үйлэдбэри, шадабари, даалгабари г. м. үгэнүүд гараһан байдаг.

Урдын буряад хэлэндэ шэнэ ойлгосонуудые тэмдэглэхын тула суффикснуудые хэрэглэлгэ айхабтар ехээр дэлгэрһэн байна. Жэшээнь, хуушанай дансануу соо -лга гэһэн суффиксын хүсөөр гараһан иимэ үгэнүүд үргэнөөр хэрэглэгдэжэ байһан, мүнөөшье ехэнхинь хэрэглэгдэжэ байнаар: үгэлгэ, хабааралга, болбосоролго, үдэшэлгэ, оролдолго, ябуулга, шүтэлгэ, таһалга, бодолго, жэшэлгэ, һанаашалга, тэмдэглэлгэ, үргэмжэлэлгэ, барилдалга. тэмдэглэлгэ, үргэмжэлэлгэ, найдалга, захилга, заралга, номнолго, хөөрэлдэлгэ, зууршалга, зүблэлгэ, намналга уялга, һуралга. эрилгэ, асуулга, бэдэрэлгэ, бэхилэлгэ, һэльбэлгэ, үсхэлгэ үүдэлгэ, буршалга, идхалга, һааталга урьһалалга, хадагалалга, баталалга, зүбшэлгэ, захиралга, шэнжэлэлгэ, бэшэлгэ, таталга, хэблэлгэ гэхэ мэтэ.

Мүнөөнэй хэлэндэ энэ гол аргаяа һайса ашаглажа шаданагүй байнабди. Хаа-яа суффиксын хүсөөр кукурузашан, жолоошон, шубуушан, элүүржүүлгэ, аяншалга, зэбүүрхэл, гээлтэ, г. м. үгэнүүд бии болохо юм. Теэд юундэшьеб модошон (столяр), нугашан (луговод), түмэршэн (слесарь), далайшан (моряк), нэхэгшэ (ткач), ойшон (лесник), эмшэн (врач) г. м. үгэнүүдые хэрэглэхээ сээрлэдэг хэбэртэйбди.

Ганса—шан гэһэн суффикс бэшэ, бусадшье суффикснуудай хүсөөр үгэнүүдые гаргамаар юм. Жэшээнь, хэлэн

ХАНИ БАРИСААНАЙ ХОРИН ЖЭЛ

Индиин Республикаһаа СССР-тэ байдаг элшэн сайд КЕВАЛЬ СИНГХ хөөрэнэ

Өөрынгөө республикын бүүн даанхай байдалтай болоһоор хорин жэлэй ойе энэдхэг арад тэмдэглэбэ.

— 1947 ондо Инди бүүн даанхай байдалтай болоо гэжэ сонсохолго манай арадуудай хоорондо хани ёһоной холбоо сэхэ байгуулха үргэн зам нээжэ үгөө. Советскэ Союзтай дипломатическа харилсаа тогтоолго уласхоорондын оршомдо Индиин хэһэн түрүүшын алхамуудай нэгэн болоно,—гээд Индиин Республикаһаа СССР-тэ байдаг Онсо, Бүрин эрхэтэ элшэн сайд г-н Кеваль Сингх АПН-эй корреспондент В. Махотинтой хөөрэлдэхэдөө мэдүүлээ.

Манай ороныуудай бүхы харилсаа холбоон һүүлшын 20 жэлэй турша сооехӭэр хүргжоо. Советскэ Союз Инди хоёр, жэшэлхэдэ, мунөө үедэ үлэр бүхэндэ 1 миллион тухай түхэригэй худалдаа наймаа эрхилнэ. Экономическа хүргэлтэдэнь Индиде Советскэ нэавительство үргэн туһаламжа үзүүлнэ. Эгээн лэ багаар абажа үзэхэдэ, Советскэ Союзай экономическа туһаламжатайгаар 40 промышленна предприяти бариндаа, бариндажа байнхай. Энэ туһаламжын түлөө бидэнэр яахалаа ямангаяа ехӭэр баясхалан хүргэнэбибди гэхэдэ, түс туһаламжа үрэнэй секторэй национальна экономикын һалбаринуудые хүргжөлгэдэ гол түлэб эзэлүүлгэдаг юм.

1961 онһоо эхилэн соёл культурын талаар хэлсээнүүд баталагдажа байдаг болоо. Соёл культурын ба эрдэм ухаанай талаар харилсаа холбоо байгуулха бүри үргэн хэлсээн хоёр жэлэй болзоороо энэ жэлдэ баталагдаһан байна.

Гэгээрэлэй талаар манай харилсаа холбоон мүн лэ горитойгоор үргэдхэгдөө. Олон совет университедүүдтэ Индиин студентнүүд һурана, манай эрдэмтэд научна хүдэлмэри хэнэ. Мүн иимэ хэрэг Индидэшье эмхидхэгдэнэ. Тэндэ совет эрдэмтэд болон студентнүүдые хаража болохо байна бшуу.

Советскэ Союз түшаа ехӭэр һонирхолгые юун гэршэлжэ үгэнэб гэхэдэ, индиинхид ород хэлэ улам бүри олоороо шудалдаг боложо байнхай. Мүнөө үедэ ороной бүхы шахуу гол университедүүдтэ ород хэлэнэй кафедрануу бии. Ородой асуудалнуудые шэнжэлхэ институт 1964 оной ноябриин 14-дэ Индиин нислэлдэ нӭэгдӭэ һэн. Энэ институт удахагүй түрүүшын мэргэжэлтэдые бэлдэжэ гаргаха.

Совет үрэнэй гогтоһонһоо хойшонхи табин жэлэй турша соо совет арадай түйлаһан толгоймо амжалтануудаар бидэ угаа ехӭэр һонирхонобди. Хоёһон шахуу газар дээрэһээ эхилһэн, угаа ехэ бэрхэшээлнүүдые үзэнэн Совет орон мүнөө үедэ дэлхэй дээрэ гол шухала һуури эзэлнэ. Иимэ богонихон саг соо угаа ехэ юумэ хэжэ шадаһан ороной иимэ арадые олохонь бэрхэтэй гажэ хэлэбэл зүйтэй гӭэд би һанаха байнаб.

Индиин бэеэ даанхай байдалай үдэрые һайндэрлэлгэдэ Москвагай, Ташкентын, бусад городуудай совет хүнүүдэй һонирхолтойгоор хандадаг, хандаһаршье байһаниинь маанадые угаа ехӭэр баясуулна. Эндэ Индиин уран зурагуудай, фотографиин, үхибүүдэй зурагуудай, куколнуудай, гар урлалгын зүйлнүүдэй выставкэ үнэргэгдэхэ. Индиин классическа хатар ба хүгжэмые гүйсэдхэдэг бүлэг хүнүүд, Индиин кинематографистнуудай делегаци Советскэ Союзда мүн лэ ерэхэ юм.

Октябриин революциин 50 жэлэй ой—энэ түүхэтэ үшар Индиде үргэнөөр, баяр баясхалантайгаар тэмдэглэгдэхэ. Энэ һайндэрэй тодорхой түсэбүүд зохёогдожо байнхай. Индиин бэеэ даанхай байдалтай болоһоор 20 жэлэй ойе Советскэ Союзда, мүн Октябриин 50 жэлэй ойе Индиде тэмдэглэлгэ манай арадуудай хани барисаанай ба һанал нэгэдэлгын баһа нэгэ гэршэ боложэ үгэхэ гэжэ би өөрөө тоолоноб.

Уласхоорондын оршомдо манай байгуулдаг нягта харилсаа холбоон бата бэхи үндэһэ һуурида түшэглэдэг юм. Манай хоёр ороной правительство энхэ тайбанаар зэргэ оршон байха гол ёһые баримтална, бүрин эрхэтэ үрэнүүдэй дотоодын хэрэгүүдтэ хамааралсалгые манай хоёр үрэн бүруушаана. Бидэнэр колониализмые, расова илгаа гаргалгые, нэгэ нацие нүүдэ нацин али бүхы аргаар мүлжэлгые эсэргүүсэн бүруушаанабди. Бүхы хүн түрэлтэнэй хүгжэлтын аша туһада тааруугаар эб найрамдал хангагдаха, энхэ тайбан харилсаа холбоон тогтоогдохо гэжэ манай арадууд этигэдэг.

Советскэ Союзда хаа хаанахиһаа ехӭэр эб найрамдал хүсэн эрмэлзэнэ гэжэ обёоржо ядахаар бэшэ байдаг. «Динамо» стадион соо 1953 оной июниин 22-то үгэ хэлэхэдээ, премьер-министр Джавахарлал Неру нигэжэ тэмдэглээ: «Советскэ Союзда ерэхэ бүхэндөө эб найрамдал тӭэшэ халуун эрмэлзэлгые эндэ би ходоодоо обёордог байнаб».

1966 оной январьда Ташкентдэхи уулзалгые зарлаха талаар Советскэ правительствын гаргаһан һайн һайхан үүсхэл, конференциие амжалтатайгаар түгэсхэхэ хэрэгтэ СССР-эй Министрнүүдэй Советэй Түрүүлэгшэ А. Н. Косыгинай дүүргэһэн угаа ехэ үүргэ эб найрамдал хамгаалхые Советскэ Союзай үнэн зүрхэһөө оролдодог байһан тухай гэршэлжэ үгэнэ. Ташкентын Декларацы хадаа угаа шухала удха шанартай документ болоно. Энэ Декларацы тулаллаанда хабаадаһан оронуудта ехэ хамаадахаһаа гадна, мүн бүхы дэлхэйн оронуудта удха шанартай.

(АПН).

Пакистанай бэеэ даанхай байдалтай болоһоной ойе һайндэрлэлгэ

РАВАЛПИНДИ, августын 14. (ТАСС). Өөрынгөө ороной бэеэ даанхай байдалтай болоһонһоо хойшонхи 20 жэлэй ойе Пакистанай арад баяр баясхалантайгаар тэмдэглэнэ. Британска колониальна эзэрхэлгэдэ эсэргүүсэн, Индостан хахад аралай арадуудай хэһэн тэмсэл 20 жэлэй урда тээ, 1947 оной августда. ималта түүгэлдөөр дүүрэһэн байгаа. Дэлхэйн политическэ карта дээрэ Пакистан ба Инди гэжэ хоёр бэеэ даанхай шэнэ гүрэн бии болоо. Зүүн-Үрда Азиин энэ районһоо Англиин колонизаторнуудай гаража ошоходо, эндэхи арадуудай үмэнэ олон шиидхэгдээгүй асуудал үлэһэн байха юм. Тэдэнэй гол шухалань гэхэдэ, экономическа гээгдэлһӭэ гараха асуудал болоно.

Пакистанай национальна экономикын хүгжэлтын олохон асуудалнуудай хүсэдөөр шиидхэгдээгүй байгаашье һаань, энэ талаар Пакистанай горитой амжалта туйлаһыень тэмдэглэнгүй гаража болохогүй байна. Богонихон болзор соо Пакистанда джутова, бүд нэхэлгын, цементын промышленность байгуулагдаа, хэдэн гидроэлектростанци бариндаа. Байгаалиин газай хэдэн уурхай эльрүүлэн олдожо ашаглагдаа. Газай промышленность байгуулгалань Пакистанай аралта Советскэ Союз хани ёһоной туһаламжа үзүүлнэ. Совет мэргэжэлтэд Пакистанай нефтьшэдтэй хамта нефть бэдэрнэ. Ороной национальна экономико хүгжэлдөө нефть бүри ехӭэр хэрэглэдэг болоо. Советскэ Союзай финансова болон техническэ туһаламжатайгаар Зүүн Пакистанда электро-түхеэрэлгэнүүдэй завод бодхогдохо. Мүн тэндэ 110 мянган киловатт хүсэтэй «Горозал» гэжэ теплоэлектростанци бариндаха. Совет станогуудые, автомобильна заводто хэрэгтэй болохо түхеэрэлгэнүүдые Пакистанда худалдаха тухай хэлсээн баталагдаа.

Рак үбшэ элирүүлэн мэдэхэдэ, аргалхада хэрэгтэй болохо шэнэ медицинскэ түхеэрэлгэнүүдые Пакистанай врачнуудта совет арад бэлэг болгон үгөө. Эдэ түхеэрэлгэнүүд 600 мянган рупи сэнтэй юм.

Хоёр ороной хоорондохи худалдаа наймаанай харилсаан үргэдхэгдэнэ. 1966 ондо СССР Пакистан хоёрой хоорондо 18 миллион долларой наймаан хэгдээ.

Улам ургажа байгаа соёл культурын холбоон, бэе бэедээ делегацинуудые эльгээлсэлгэ, хоёр ороной хүтэлбэрилэгшэдэй нюур нюурадраа уулзалганууд Советскэ Союзай болон Пакистанай хоорондохи хани ёһоной харилсаа бэхижүүлгэдэ ехэ удха шанартай. Энэ талаар Ташкентдэхи уулзалга тусгаар һуури эзэлнэ. Энэ уулзалга пакистан-совет харилсаа бэхижүүлгэдэхи шэнэ шата боложо үгөө.

Пакистанай гадаадын политикада һүүлэй жэлнүүдтэ горитой хубилалтанууд болоо. Газаа галаһаа будуулиг баалаттын хэгдэбэшье. Вьетнамда США-гай һүжэрөөһэн гэмтэ эйн байлдаанда хабаадалсахаһаа Пакистанай правительство зөрӫӫ шуу! арсаа. Амгалан ёһоор, 1954 оной Женевскэ хэлсээнүүдтэ үндэһэлэн, Вьетнамай асуудал шиидхэхэ шухала гэжэ Пакистан тоолоно. Арабэрэнуудта эсэргүүгээр хэгдэһэн Израиилиин эзэрхэг түримхэй ябуулгые, идхан тухирһан империалис этэгээдүүдые Пакистанай арад эрид шуу! буруушаагаа.

Өөрынгөө ороние хүгжөохын түлөө Пакистанай аралай хэдэг тэмсэлые совет хүнүүд һайнаар ойлгодог, зол хуби ба дэбжэлтэ тӭэшэ замдаа шэнэ амжалта туйлахыень тэдэндэ хүсэдэг байна.

Колониальна урдын гуримай мүр сараанууд усадхагдана

ДАР-ЭС-САЛАМ, августын 14. (ТАСС). Лусакаһаа абтаһан мэдээнэй ёһоор, урдын сэрэгэй алба хэгшэдэй клубай байшангай нюур талаһаа Англиин хатан хаанай портредые абажа хаяад, тэрэнэй орондо Замбиин президент Кеннет Каундын портрет үлгэхэ гэһэн захиралта Замбиин Брокея-Хилл городой засагаархид гаргаһан байна.

Колониальна үе сагай заншал болон гуримуудые бэеэ даанхай Замбида нэбтэрүүлхэ ябадал бүхы организацинууд болон түс түс хүнүүдтэ зүбшөөгдэхэгүй гӭэд энӭэн түшаа хэгдэһэн тусхай мэдүүлгэ соо заагдана.

МНР-эй МИД-эй НОТО

УЛААН-БААТАР, августын 14. (ТАСС). МНР-һээ Пекиндэ байдаг посольствын дэргэдэ «улаан харуулшадай» зоргоороо аашалалдаһан зангаараа байһан дээрэһээ МНР-эй Гадаадын хэрэгүүдэй министрэй нэгэдэхи орлогшо Л. Тойн Хитадай хэрэгүүдээр саг зуурын этигэмжэтэ Лю Цзи-дэ гэгшые мүнөөдэр дуудажа, МНР-эй Гадаадын хэрэгүүдэй министерствын нотые тэрээндэ барюулаа.

МНР-эй бүрин эрхэтэ түлөөлэлгын зургаанай ойроо хүртэлгэгүй байлгада халдан орохо гэһэн хүйхэрнүүдэй харата муухай зоргоороо аашануудта, тэрэшэлэн үбайгүй муухай ябуулгануудта, Монголой посольствын хүдэлмэрилэгшэд туша зэрлиг муухайгаар хандалгада Хитадай гадаадын хэрэгүүдэй министерствын хүдэлмэрилэгшэд, сӭэгэй алба хэгшэд эдэбхитэйгээр хабаадалсана гӭэд ното соо хэлэгдэнэ. Хашаагайнгаа үүдэ нӭэхэ, Пекинэй хунвэйбинүүд болон олониитын түлөөлгшэдые үрган абахаар бэлэн байха тухай МНР-эй посольстводо Хитадай гадаадын хэрэгүүдэй министерствын протокольно таһаг августын 12-то 17 час 45 минутада шанга эрилтэ хӭэ.

Тиигӭэд МИД-эй протокольно таһагай секторэй начальник Жан Лигуан, Хитадай сэрэгэй засагаархидай түлөөлэгшэ Хитадай гадаадын хэрэгүүдэй министерствын зоргоута эльгээһэн бүлэг «улаан харуулшадые» Монголой посольствын ажнай байра руу оруулһан бүлэг хүйхэлшэд сохихо хэһээхэбди гӭэн заналта хэжӭ байгаад МНР-эй ажлыг сайд Д. Пэвэгмидтэ өөрынгөө зыбаогой текстые дамжуулаа гӭэн һэдэлгэ хӭэ. Тэрӭэн соонь өөһӭэн бүруушаалга гэдэг найруулгаа юм. Тэдэнэр хардалга гүрэлгӭэ зорилгоор өөһӭынгөө зоргоной гаргалгые киноленте дээрэ бүхые, магнитофоноор бэшэжӭ аваад оролдоһон байна. Хунвэйбинүүд энэ жэгшүүритэ муухай аашатушаа МНР-эй элшэн сайд эрид бүруушаалга мэдүүлээ.

МНР-эй правительство хадаа голдо эсэргүү энэ уршагта камэмхидхэгшэдые шангаар хэһэн. МНР-эй посольствын һаадгүй ажал ябуулгаяа эрхилгые, тэрӭ хүдэлмэрилэгшэдэй хүсэд аюулгүй байгалые хангаха талаар, Монголой талада үзүүлэгдэһэн гарзые тооцоо талаар ямаралтай хэмжээнүүдые эрхэ тухай дахяад шанга эрилтэ хӭэ.

МНР-эй правительство хадаа гол болон хитад арадуудай хоорондохи хани харилсаа саашадань нэмэгдэхэаяа зорилгоор хоро шараа гаргаһан ябуулгануудаа дары бэлэг эрилтэ Хитадай засагаарханэ, Монголдо харша харата ябуулгануудай үргэлжэлүүлэгдэжэ үгӭэн һанһаа уламжалан гараха гэрӭ хойшолонгуудай түлөө харюусалгаа КНР-эй правительство хүсэдөөр эрилтэ хэжӭ дахяад мэдүүлнэ.

Кизенгер Нью-Йорк ерэбэ

НЬЮ-ЙОРК, августын 14. (ТАСС). ФРГ-гэй канцлер Кизенгер үсэгэлдэр Нью-Йорк ерӭэ. Холбоото Штадуудта байхадаа тэрэ президент Джонсонтой, үрэнэй секретарь Расктӓй, ороныи министр Макнамара болон финансыи министр Фаулертай хэлсӭэ юм.

Конгодохи (Киншаса) байдал

БРАЗЗАВИЛЬ, августын 14. (ТАСС). Конгын Букаву гэжэ городто шэбӭэлһэн сагаан шарайта хүлһэншэдэй эсэргүүсэлтые дараһын тулада Конгын национальна армиин частьнууд эльгээгдӭэ, хүлһэншэдые хүреэлхэ ябуулгада 15 мянган солдат хабаадалсахаар бэлэн байна гӭэд Конгын (Киншаса) радио мүнөөдэр мэдӭэсӭэ. Букавуда шэбӭэлһэн хүлһэншэдэй, тэдэнние дэмжэдэг Катангын жандармнуудай тоо Киншасадаа радиогой мэдӭэнэй ёһоор 4.500—3.000 сагаан шарайта хүлһэншэд, 1.500 Катангын жандармууд болоно.

Сагаан шарайта хүлһэншэд санганида хэһэн үймөөнэйнгөө эсрэг һурахэдэ зугадан ошохо. Зүүн Конгодохи Букаву городые һаһан ээлӭэ гэжэ урда тӭэнь мэдӭэдӭэ һэн.

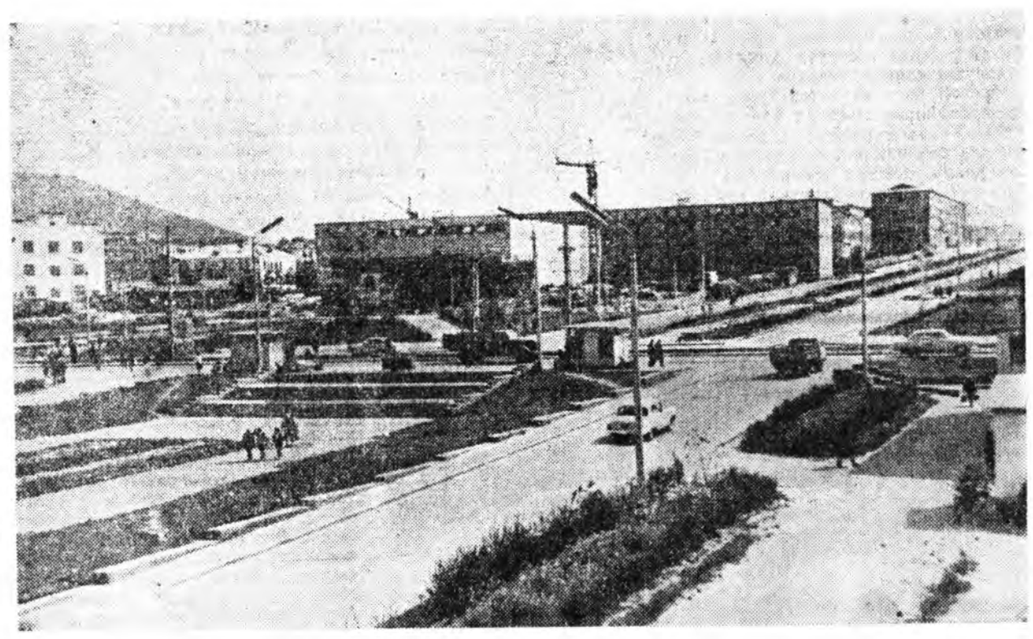

Улаан-Удын шэнэ гудамжануудай нэгэн — **Бульварная.**

А. МАНТАЕВАЙ фото.

ФУТБОЛ

ЭРХИМЛЭЬЭЭР

Сибирь болон Алас Дурна зүгэй зонодо наадажа ябаһан «Б» классай футболистнууд соонһоо Шэтын СКА түрүү һуури эзэлһэн зандаа. Эдэнэр һүүлшын долоон хоногой туршада хоёр командатай наадаһан байна. Братскын «Нурсей» командада айлшалһан эдэнэр талмайн эзэдые 0:1 тоотойгоор шүүһэн, Красноярскын «Локомотив» командатай 1:1 тоотойгоор тэнцэһэн байна. Тиигэжэ хамтадаа 30 очкотой болоод ябана. 27 очкотой болоһон Киселевскын «Шахтер» хоёрдохи һуурида гаранхай.

Владивостогой «Океан», Ангарскын «Старт» команданууд тус тустаа 25—25-аад очкотой, удаадахи һууринуудые эзэлнэ. «Океан» бүлгэмэй футболистэууд Прокопьевскын «Шахтерто» айлшалхадаа, эдэнэрээ 0:2 тоотойгоор шүүжэ ерэһэн. Мүн Ангарскын «Старт» Павлодарай «Иртыш» командые 0:2 тоотойгоор шүүгээ. Табадахи, зургаадахи һууринуудые Новокузнецкын «Металлург», Эрхүүгэй «Ангара» команданууд эзэлнэ. Эдэнэр тус тустаа аб адлихан 24—24 очкотой болонхой. «Металлург» командын футболистнууд Благовещенскын «Амурые» 2:0 тоотойгоор шүүжэ ураншаа дабшаһан, Омскын футболистнуудта айлшалһан эрхүүгэйхид уулзалгаяа 1:1 тоотойгоор түгэсхэжэ ерэһэн байна.

Нүгөдэ хоёр—Находкын «Рыбак», Прокопьевскын «Шахтер» команданууд баһал аб адлихан 23—23 очкотой болонхой, ураншаал тэгүүлжэ ябана. Эдэнэр долоо, наймадахи һуури эзэлнэ. «Рыбак» командын футболистууд Рубцовскын «Торпедо» бүлгэмэйхидтэ айлшалхадаа, уулзалгаяа 0:0 тоотойгоор түгэсхэжэ бусаһан. Красноярскын «Локомотив» мүнөөдөө 22 очкотой, юһэдэхи һуурида гараба.

Хори нэжӭэд очкотой болоһон Семипалатинскын «Цементник». Павлодарай «Иртыш» команданууд арба, арба нэгэдэхи һууринуудые эзэлнэ. «Цементник» бүлгэмэй спортсменүүд Братск городой «Нурсей» командын футболистнуудтай наадахадаа, уулзалгаяа 2:1 тоотойгоор шүүжэ гараһан.

Омскын «Нефтяник», манай «Сэлэнгэ» команданууд тус тустаа 20—20 очкотой, арбан хоёр, арбан гурбадахи һууридаа үлэбэ. Хорин уулзалгаһаа 18 очкотой болоод ябаһан Комсомольск-на-Амуре городой «Авангард» арбан дүрбэдэхи һуури эзэлнэ. Эдэнэр Бийск городой «Прогресстэй» наадахадаа, уулзалгаяа 1:0 тоотойгоор шүүгээ.

Благовещенскын «Амур» команда хори нэгэдэхи наадаяа Новокузнецкын «Металлургтай» өөрынгөө стадион дээрэ үнэргэгдэһэн. 90 минутын туршада үргэлжэлһэн эдэнэрэй уулзалга 2:0 тоотойгоор дүүрэжэ, эндэ «Амурай» команда шүүжэ, хамтадаа 17 очкотой болоһон. Бүхы нааданһаа 14 очкотой болоһон Рубцовскын «Торпедо» арбан зургаадахи һуури эзэлнэ.

Мүрысөөнэй таблицын һүүлшын хоёр һуурине Братскын «Нурсей», Бийскын «Прогресс» команданууд эзэлбэ.

Үсэгэлдэр удэшэ манай «Сэлэнгэ» команда ээлжээтэ уулзалгаяа Красноярскын «Локомотивтай» үнэргөө. Наадан ямараар дүүрӭэ хаб гэһэн репортаж үглөөдэрэймнай газетэдэ уншахадатнай болохо.

Т. БАДМАИН.

БУРЯАД ХЭЛЭ БЭШЭГЭЙ ХҮГЖЭЛТЫН ЗАРИМ АСУУДАЛНУУД

(Үргэлжэлэл. Эхиниинь 3-дахи нюурта)

моо (вал), һүрилхэ (стоговать, метать зарод), сомохо (грести в вал), таряалан (посев), тарилан (поле), сэсэглиг (цветник), сэсэрлиг (сад), дутагдал (недостаток), дуталга (недостача), замбуулин (космос), юртэмсэ (вселенная), туби (континент), дэлхэй (земля, мир) г. м. үгэнүүдые зарим ушарта худхажа хэрэглэнэбди. Саашадаа энэ мэтэ тэбхэжэжэ байһан үгэнүүдээ илангаяа нарибшалан хэрэглэхые оролдохо шухала.

б) Буряад арад мал ажал эрхилдэг тула тэрээндэ хабаатай үгэнүүдээр баян юм. Тиимэ байтарнь: һүрэг, хурьгашан, айраг, тараг, эдэмэг г. м. үгэнүүдэй орондо юундэшьеб отара, сакмашник, кефир, кумыс, простокваша гэхэ мэтэ үгэнүүд үргэнөөр хэрэглэдэдэг болоцхой. Зарим «сэсэшүүл» һүрэг гээшэ «стадо» гээ юм, отара гээшэмнай «стадаһаа» тад ондоо юм гэхэ аабза, мүн хүбэн гээшэ «вата» юм, хлопок гээшэ «хлопок» юм гэжэ байгаад арсалдахадаашье ядахагүй. Тэд ород хэлэндэ ручка гэһэн үгэ хүүгэдэй гар, бэшэгэй зӭбсэг, үүдэнэй барюул г. м. нэгэн доро тэмдэглээд байна ха юм. Юундэ һүрэг гэһэн үгэ «отара» «стада» хоёрые, хүбэн гэһэн үгэ «хлопок» «вата» хоёрые, анзаһан гэһэн үгэ «соха» «плуг» хоёрые тэмдэглэжэ шадахагүй болоо юм. Заал һаа ойлгосо бүхэндэ амяараа үгэ бэдэрхэм гээ һаа, урдаа ортохогүй хэрэг болохо бэшэ аал.

в) Түрэл монгол хэлэнһээ таарамжатай үгэнүүдые абахада яахаб. Гэхэтэй хамта, зарим ушарта таарамжагүй, буряад хэлэндэ байһан үгэнүүдгэй адли удхатай үгэнүүд хэрэглэгдэнэ. Жэшээнь, эб найрамдал, студент, нёдондо г. м. үгэнүүдэй байһаар байтар, энхэ тайбан, оюутан, нёднон г. м. бэшэхэмнай үлүү байна. Һураха, асууха хоёр ялгаатай үгэнүүд байһаар байтарнь: һураха гэжэ үгын орондо һуралсаха гэжэ бэшэдэгнай тон таарахагүй шэнги. Энэмнай гансахан һуралсаха гэһэн үгые буруу ашаглаһан ябалал бэшэ, харин хамтадхаһан залогой суффиксые буруу 'удхаар хэрэглэһэн ябадал юм. Монгол хэлэнэй хүгжэлтэдэ иимэ хубилалта таарамжатай байжа болоо, тэд буряад хэлэндэ иигэжэ хэрэглэхэдэ таарахагүй байна. Эрхимлэхэ, элсүүлхэ, ахамад, забһарлалга, өөршэлхэ, дэлгүүр г. м. зохисотой үгэнүүдэй хажуугаар уран һайханай тоглолто (художественная самодеятельность), хуралдаанай танхим (актовый зал, конференц-зал), махабадай соёл (физическая культура), тоног (оборудование), хурдаса (скорость) г. м. зохисотой үгэнүүдые хэрэглээ һаа болоо юм. Эрхимлэхэ гэһэн үгӭноо эрхимлэгшэ (отличник), арадай гэгээрэлэй эрхимлэгшэ (отличник народного просвещения) гэһэн үгэ гаргаа һаа зохисотой.

г) Уралан нарижуулагша, ухаалан зохёогшо, замай залуурша г. м. зохидоор хэрэглэһэн үгэнүүд байдаг. Абаһаар шэнэ ойлгосо тэмдэглэхын гула, энэ мэтээр олондо ойлгосотойгоор тайлбарилһан хабсаралнуудые хэрэглэхэдэ яахаб. Иигэжэ нэрлэхдээ, саашадаа эдэ ойлгосонуудай уншгай нэрэтэй байхагүйе хараада абажа, тодорхойлуулһан хубинень гансаараа үлэхэ үгөөр гаргахада боломорр. Мүнөө үедэ ухаалан зохёогшод, 'уралан нарижуулагшад, замай залууршад, абяае дууряаһан, зураглан харуулһан тэхэ мэтээр хэрэглэхын хажуугаар, ухаалагшад, уражуулагшад, залууршад, дууряаһан, зураглаһан гээд бэшэлсӭэ һаа, хожомоо эдэ ойлгосонуудые ганса үгөөр тэмдэглэдэг болоходо һайн бэлэй. Иимэ ойлгосонуудые ганса үгөөр тэмдэглээ һаа, 'һайн ха юм.

д) Ахалагша лейтенант, ахалагша механик, ахамад эмшэн, ахамад нухэд гээд зүб бэшэнэбди. Мүн дуулэгшэ лейтенант, дүүлэгшэ эрдэмэй ажалтан (младший научный сотрудник) гээ хада таарамжатай янзатай. Удэр һүни хоёрой хоног гэжэ нэрэтэй байтар, яахадаа сүүдэ болоо юм, ойн ажахы байха аад, юундэ леспромхоз болоо юм, тэрэнь ойлгогдоногүй. Хүйтэн Үбгэн гэһэн зохид нэрын байтар, Дед Мороз, Үбгэн Мороз гэжэ худхажа байдагбди. Дед Хүйтэн гэхэмнай дуталдаад байна хаям. Юрэнхыдөө буряад бэшэгэй хэлэн зүб замаар хүгжэжэ байна. Тиимэһээ мүнөөнэй хэлэндэ үгэ хэрэглэлгын талаар тиимэ ехэ хубилалта хэгдэхэгүй юм ааб даа. Энэ мэтэ жэжэ жужа жэшээнүүд дээрэ, буряад хэлэнэй дотоодо арга боломмжые яажа хэрэглээ һаа таарамжатай гӭэшэб гэһэн ажаглалта хэгдэбэ.

3) Нютаг нютагай үгэнүүдые литературна хэлэндэ абажа баяжуулха шухала. Тэд ямар нютаг үгэнүүдые бэшэгэй хэлэндэ оруулаа һаа, таарамжатай гӭэшэб гэһэн асуудал гараха юм.

Һүүлэй үедэ Буряад ороноймнай нютаг нютагуудһаа залуу зохёолшод олоороо гаража байна. Эдэ зохёолшодой бэшэһэн шүлэг, үгүүлэл, зураглал, туужа соогуур нютаг үгэнүүд нилээд олоор хэрэглэгдэдэг болонхой. Энӭэнние буруушаахын аргагүй. Зүгөөр литературна хэлэмнай үшөө тогтоёогүй, гансал хори хэлэн дээрэ байна, тиимэһээ нютаг үгэнүүдые хэрэглэжэ, литературна хэлэеэ тухандань хүргэхэ ёһотойбди гэжэ һанаха ябадал дайралдадаг. Энэмнай буруу байна. Мүнөөнэй буряад литературна хэлэн Хорин диалектһээ үндӭэлһӭннэшье һаа, буряад хэлэнэй гол шухала опсо зүйлнүүдые баедаа шэнгаӭһэн, бүхы диалектнүүдэйнгээ, тэрэ тоодо хоринишье диалектын дэдэ тээ гараһан хэлэн боложо шадаад байна. Хори, Хэжэнгэ, Ага, Ярууна, Ивалга, Тугнэ, Оронго, Хёлго, Загарай, Загастай нютагуудай хэлэн литературна хэлэндэ хэды дүтэ гэбӭннье, бусад диалектнүүд шэнги өөрын нютаг үгэнүүдтэй байдаг. Мүнөөшье литературна хэлэндэ таарамжагүй, хорин диалектын зарим үгэ болон грамматикын формонуудые гаргажа хаядаг байнабди. Жэшӭэнь, араата, баахалдай г. м. үгын орондо, литературна хэлэндэ үнэгэн, баабгай гээд хэрэглэнэбди,—нохай (ябанхай) гэһэн залгалтатай үин үнгэрһэн причастие ехӭэр хэрэглэлгэ хизаарлагдана; олоной тоогой—д (моридой) гэһэн залгалтын хажуугаар—ш (мориные) гэһэн залгалтые,—б, -бди гэһэн частицын орондо—м, -мди г. м. частицануудые хэрэглэлгэ хоригдоно. Гэхэтэй хамта, гүбүү, гүб лаа, гүбэ г. м. частицануудые литературна хэлэндэ оруулхада таарамжатай юм. Сэлэнгын диалектһээ (Хиагта, Худэри, Зэдэ, Тори, Галуута-Нуурһаа урагшаа нютагууд — Тамша, Юроо, Борьёо, Ноёхон, Сүхэ нютагуудай) үгэнүүд литературна хэлэндэ мууса ороно. Дахинаа, дахинхи, гулгаха, эмгэй г. м. нэгэ хэдэн үгэнүүдһээ бэшэ үгы ха юм Сэлэнгынхидэй ехэ ехэ зохёолнуудые бэшэһэн байгаа һаань, тэрээн соонь нютаг үгэнүүд олоор дайралдаха байгаа. Тиимэ зохёолнууд тон хомор тула сэлэнгын диалектын нютаг үгэнүүд хэр зэргэ литературна хэлэндэ ороно нөөсэтэй байһаниинь мүнөө тодорхойлхэ аргагүй байгдана.

Эхирэдэй диалектын (Эхирэд, Хашаг, Баргажан, Байгал-Худара нютагууд), Булагадай диалектын (Алайр, Боохон, Түнхэн, Захаамин нютагууд) үгэнүүд литературна хэлэндэ олоор хэрэглэгдэдэг байна. Эдӭэн соонь таарамжатай таарамжагүй үгэнүүд дайралдана. Ямар үгэ литературна хэлэндэ хэрэглэгдэхэб гэхэдэ: а) таарамжатай үгэ гү. али үгы үгэ гү; б) үгэ таарамжатайгаар хэрэглэнэ гү, али үгы гү гэһэн хоёр асуудалда харюусаха хэрэгтэй. Энӭэн дээрэһээ нютаг үгэ хэрэглэлгэ шиидхэгдэхэ байна.

Ямар үгэ хэрэглэхэб?

а) литературна хэлэндэ байһан үгэдэ адли удхатай нютаг үгэ абажа огто болохогүй. Жэшӭэнь, литературна хэлэндэ хурьган, нохой, хаалга, айл, һаяар, хүн, зүн, жаргал, дабирхайтай, дайралдаба, арилгаха, абга г. м. үгэнүүдэй байһаар байтар, бугшаа, гани, бартаа, аали, анжаран, хүүн, нажар, яргал, шордомхой, гүлдэрбэ, арлигха, дялаяа г. м. үгэнүүд дайралдана. Илангаяа аба гэхын орондо баабай, ажы гэхын орондо иибин, үбгэжөөл гэхын орондо таабай, хурьган гэхын орондо хуряахай г. м. түрэл тутимэй хабаатай үгэнүүдые худхажа хэрэглэхэмнай ямар юм? Иибин, баабай, абгай, ахай, таабай гээд нютаг нютагтаа хэлэхэдэ зохид, таарамжатай, сэдьхэлдэ дүтэ байбашье, литературна хэлэндэ ороохо болоходоо, бусад адли удхатай үгэнүүдээр мүргэлдэжэ, үгын удхые балартуулдаг хэбэртэй. Литературна хэлэндэ түрэл тутим тэмдэглэхэ үгэнүүдые иимэнүүд удхаар нарибшалан хэрэглэдэг боломорр гэжэ һанананаб: эхэ (мать), эсэгэ (отец), аба (папа), эжы (мама), үбгэн (старик), хүгшэн (старуха), хүгшэн эжы (бабушка), хүгшэн аба (дедушка), таабай (дед), төөдэй (бабка), баабай (дядька), хӭэтэй (тетка). Зарим оршуулагшад «Дядя Ваня» гэһэнние «Ваня абга» гэжэ оршуулдаг байна. Эндэ дядя гэһэн ород үгын хоёр удхые нарибшалан илгаруулжа хэрэглэхэ байгаа: а) дяля гэһэн үгэ ёһоороо абгые тэмдэглэнэ (эсэгын аха дүүе); б) тиихын хажуугаар наһажаал хүниие сӭирлэн нэрлэһэн айхаптар шухала үгэ юм. Дядя Коля. Вот дяденька идет гэхӭ мэтээр ород хэлэндэ үхибүүд аха гӭниие хүндэлжэ хэлэхэдэнь ехэ тэрамжатай. Буряадта энэ удхаар бэбай гэһэн үгэ хэрэглээ һаа, тон тэрамжатай шэнги: Бата баабай, Шинии баабай. Юундэ түрэл тутим үгэнүүдтэ онсо анхаралаа хандуулха ёһотойб гэхэдэ, эдэ үгэнүүд хабтар хэрэглэгдэсэтэй, тиимэһээ литературна хэлэнэй тон шухала үгэнүүдынь ха юм. Эдэ үгэнүүдые хаяжа болохогүй.

(Үргэлжэлэлынь хожом гараха)

ХРОНИКО

Буряадай АССР-эй Верховно Советэй Президиум нүхэр А. А. Атриковай пенсидэ гаргаһантайнь дашарамдуулан, Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Советэй Барилгын материалнуудай промышленностин управленийн начальнигай ургануудһаа сүлөөлбэ.

Редактор Ц. Ц. ЦИБУДЕЕВ.

Гор. Улан-Удэ, типография Управления по печати при Совете Министров БурАССР.

Н-01005.

Зак. № 808.